

Tilburg University

De jaren geteld

Dietvorst, Gerry

Publication date:
2015

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Dietvorst, G. (2015). *De jaren geteld*. Tilburg University.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

De jaren geteld

Rede, uitgesproken door
Prof. dr. Gerry J.B. Dietvorst

Prof. dr. Gerry J.B. Dietvorst is getrouwd met Constance Hobbelen. Samen hebben zij vier kinderen.

In 1975 sloot Gerry zijn studie Fiscaal recht aan de Katholieke Hogeschool Tilburg af. In ditzelfde jaar is Gerry aan de slag gegaan bij Interpolis/Achmea, waar hij tot en met 2014 heeft gewerkt. Hier was hij actief in verschillende commissies bij het Verbond van Verzekeraars en Comité Européen des Assurances in Parijs en Brussel.

In 1994 promoveerde Gerry aan de Erasmus Universiteit op het proefschrift “ De drie pijlers van toekomstvoorzieningen en belastingen”.

Vanaf 1996 werd Gerry aangesteld als hoogleraar Fiscale en Civielrechtelijke aspecten van Toekomstvoorzieningen Tilburg University. In deze functie begeleidde hij Promovendi G.M.C.M. Staats (2014) en Bastiaan Starink (2015).

Naast zijn leerstoel is Gerry werkzaam als hoofdredacteur Pensioenmagazine en redacteur van Pensioenmemo, Pensioengids en Vermogende Particulieren Bulletin.

DE JAREN GETELD

Rede

uitgesproken ter gelegenheid van het afscheid als hoogleraar *Fiscale en civielrechtelijke aspecten van toekomstvoorzieningen* aan Tilburg University op 16 oktober 2015
door Prof. dr. Gerry J.B. Dietvorst

© Gerry J.B. Dietvorst, 2015

ISBN: 978-94-6167-255-1

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier.

www.tilburguniversity.edu/nl

Inhoudsopgave

Terugblik	5
Heden	7
Laaghangend fruit	7
Stakingslijfrente	7
Postume lijfrente	8
Toetsvrije aftrek zzp-er	9
Lijfrente invalide kind	11
Mismatch oudedagsreserve en lijfrente	12
Afkoop kleine lijfrente	12
Verschillen pensioen en lijfrente	13
Mijn fiscale en juridische ankerpunten van pensioen	15
Inkomensvoorziening	15
In overeenstemming met inkomensbeleving	15
Adequaat	16
Flexibel	16
Gewaarborgd	16
Uitvoerbaar	18
Gelijkheid	18
Toegankelijkheid en begrijpelijke wetgeving	18
Heldere communicatie en inzichtelijkheid	18
Een paar thema's	19
Omkeerregel: faciliteit of gunst?	23
Inkomensvoorziening nabestaanden	24
DGA-pensioen	30
Echtscheiding en pensioen	32
Lijfrenteclausule buitenland	33
Grensoverschrijdende pensioenuitkeringen	35
Toekomst	37
Vernieuw en behoud het goede	37
De Nationale Pensioendialoog	38

One-size-fits-all	40
Internationale betekenis	45
Tot slot	46

Terugblik

Bij het afscheid nemen hoort ook het terugkijken. Een van mijn stellingen bij de verdediging van mijn proefschrift in 1994 wil ik u niet onthouden. Enerzijds, omdat de stelling zo jaren negentig is en anderzijds omdat ik een stille hoop had een beetje bijgedragen te hebben aan een verbetering.

“De heffing van de inkomstenbelasting kan voor de belastingdienst een stuk eenvoudiger verlopen indien de belastingdienst op verzoek floppy’s ter beschikking stelt waarop de door derden aan de belastingdienst versterkte gegevens zoals loon, subsidie, pensioen en rente zijn verwerkt.”

Het gaat hier om de voorloper van de VIA, het Voor Ingevulde Aangifteformulier. Toen ik mijn proefschrift verdedigde, was dat nog science fiction. Nu is het de standaard.

Mijn rede die ik in 1997 uitsprak bij de aanvaarding van mij hoogleraarschap begon ik met een aantal inleidende opmerkingen.

- Om te realiseren dat men in zijn inactieve periode op dezelfde wijze verder kan leven als in de periode daarvoor, moeten de vruchten van die inspanningen tijdens zijn gehele leven uitsmeren. Dat is niet alleen van belang van de burger maar tevens in het belang van de overheid. Een van de taken van de overheid is immers om goed voor haar burgers te zorgen en om te voorkomen dat ze tot armoede vervallen.
- De overheid kan door middel van fiscale wetgeving haar burgers ten aanzien van het treffen van voorzieningen ter beveiliging van de levensstandaard stimuleren of ontmoedigen. Daartoe is een fiscaal kader noodzakelijk.
- De overheid als beheerder van gemeenschapsgeld dient zich daarbij steeds af te vragen in welke mate en onder welke voorwaarden inkomensuitstel verleend wordt.
- Ook zullen meer oudere werknemers aan de slag moeten.
- De wetgever heeft de taak om de belangen van de burger te beschermen, diens rechten te waarborgen door middel van ondersteunende wetgeving, en om het toezicht op de uitvoerders te reguleren.
- De tijd dat iemand zijn hele arbeidzame leven bij dezelfde werkgever doorbracht is voorbij.

Deze opmerkingen hebben bijna twintig jaar later niets aan betekenis verloren.

Mijn inaugurele rede in 1997 eindigde ik met een schets van de contouren van het pensioenstelsel van de eenentwintigste eeuw.¹

“ Ik eindig met de contouren van het pensioenstelsel van de eenentwintigste eeuw: pensioenleeftijd in beginsel 65 jaar;

- inkomensafhankelijke, welvaarts vaste AOW met flexibele ingangsdatum of later;*
- pensioenvervroeging mogelijk;*
- pensioen gebaseerd op het gemiddeld genoten salaris, zoals nu uitgevoerd door bedrijfstakpensioenfondsen (verplichtstelling tot f 75.000) met ruimere dispensatiemogelijkheden;*
- omkeerregel beperkt tot een salaris conform lijfrenteregime;*
- grote mate van keuzemogelijkheden en invloed op beleggingen voor de aanspraakgerechtigde;*
- in bedrijfstakken waar tijdelijke arbeidscontracten een belangrijke plaats innemen: beschikbare premieregeling;*
- flankerend lijfrenteregime (zoals door mij voorgesteld) waarin lijfrentepremie aftrekbaar is om middelloon te vervolmaken tot eindloon en om te sparen om eerder met werken te kunnen stoppen;*
- niet alleen levensverzekeraars en pensioenfondsen kunnen optreden als uitvoerder, maar ook andere financiële instellingen zoals banken;*
- bronheffing op uitgaande pensioenen en lijfrenten.”*

Het vergde enige moed om te kijken wat er van die voorspelling terecht is gekomen. Met een beetje goede wil en ruime interpretatie scoor ik zeker ruim voldoende. Dit geeft tegelijkertijd aan dat men er verstandig aan doet om goed te kijken naar het laatste deel van deze afscheidsrede, de stip op de horizon.

Ik zal het U besparen om deze door mij indertijd geschetste contouren gedetailleerd na te lopen en volsta met een paar opmerkingen.

- De pensioenleeftijd is niet meer zoals ik voorspelde 65 jaar, maar is verhoogd naar 67. Vervroeging naar 65 met actuariële korting is mogelijk.*
- De AOW-gerechtigde leeftijd wordt stapsgewijs verhoogd, maar de ingangsdatum is (nog) niet flexibel, maar de discussie over flexibilisering (eerder, later, gedeeltelijk in laten gaan van de AOW) is nog niet beslecht.²*

---

¹ Rede, uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van bijzonder hoogleraar Fiscale en civielrechtelijke aspecten van toekomstvoorzieningen aan de faculteit der rechtsgeleerdheid aan de Katholieke Universiteit Brabant op 17 januari 1997.

² Motie van het lid Klein, Tweede Kamer, vergaderjaar 2013-2014, 33 750 XV, nr. 49. Hierin wordt de regering verzocht om de mogelijkheden van een flexibele AOW qua financiële kosten en maatschappelijke opbrengsten te onderzoeken.

- De middelloonregeling is de standaard geworden en heeft de eindloonregeling verdrongen.
  - Beschikbare premiereregelingen zijn in opmars en niet meer te stuiten.
  - Lijfrenteregime dient als aanvulling op een pensioentekort in de tweede pijler.
  - De omkeerregel voor lijfrente- en pensioen is gelijkgetrokken en gemaximeerd op € 100 000.
  - Banken en andere financiële instellingen zoals Premiepensioeninstellingen (PPI's) kunnen inmiddels optreden als uitvoerder.
  - Bronheffing op uitgaande pensioenen en lijfrenten is niet verheven tot verdragsbeleid. Er is zelfs ingezet op exclusieve heffingsbevoegdheid van de het bronland.³
- Dat er in 2015 een speciaal regime zou zijn voor nettopensioen en nettolijfrente had in 1996 niemand kunnen voorspellen.

Heden

Laaghangend fruit

In eerdere publicaties heb ik regelmatig een oproep en een voorstel gedaan om de fiscale regels aan te passen. Mijn intentie was daarbij altijd om de regelgeving meer toegankelijk te maken en aan de tijd en de maatschappelijke ontwikkelingen aan te passen. Het ging daarbij altijd om kleine aanpassingen die gemakkelijk te realiseren zijn, laaghangend fruit. Teleurstellend is wel dat de wetgever met al die ideeën (nog) niets heeft gedaan. Maar de komende belastingherziening biedt nieuwe kansen.

De onderwerpen die hierna worden besproken zijn grotendeels al door mij besproken in mijn bijdrage in Vijf jaar Wet IB 2001 en zijn dus niet nieuw.⁴

Stakingslijfrente. Het gaat hier om de stakingslijfrente zoals geregeld in art. 3.129 Wet inkomstenbelasting 2001 (hierna: Wet IB 2001).⁵ Eerder gaf ik aan dat de stakingslijfrente, die een lange geschiedenis heeft, wat mij betreft aangepast zou moeten worden. Door de regeling in de Wet IB 2001 één op één over te zetten uit de Wet op de inkomstenbelasting 1964 zijn ook de mankementen geïmporteerd.

³ Starink pleit in zijn proefschrift "*Belastingheffing over particulierpensioen en overheidspensioen in grensoverschrijdende situaties*" voor een gedeeld heffingsrecht. Kluwer Deventer 2015.

⁴ Vijf jaar Wet IB 2001, redactie A.C. Rijkers en H. Vording, Kluwer Deventer 2006. Blz. 383 e.v.

⁵ De voorganger van deze regeling is art. 19 Wet op de inkomstenbelasting 1964.

Het gaat daarbij om het volgende:

- Bij de toepassing van de regeling wordt niet alleen geen rekening gehouden met de bestaansduur van de onderneming, maar ook niet met de hoogte van de voordien genoten winst.
- De maximaal aftrekbare bedragen doen vermoeden dat deze voldoende zijn voor een adequate oudedagsvoorziening. Deze bedragen zijn echter niet meer dan het resultaat van bedragen die in een ver verleden zijn vastgesteld en waar, voor zover mijn berekend, geen actuariële berekeningen aan ten grondslag lagen. In het wetsvoorstel Wet op de inkomstenbelasting 1964 was aanvankelijk een vrijstelling van maximaal f 100 000 opgenomen. Nadat de staatssecretaris tot de conclusie was gekomen dat dit bedrag met name voor oudere ondernemers aan de krappe kant was, is dit bedrag verhoogd naar maximaal f 200 000 en is de leeftijdsdifferentiatie aangebracht. Tot 1977 zijn deze bedragen gelijk gebleven en met ingang van 1 januari 1977 verdubbeld en vanaf dat moment jaarlijks geïndexeerd.
- Er is geen enkele relatie tussen de maximaal aftrekbare bedragen en het ambitieniveau van 70%.
- De grote verschillen tussen de aftrekbare bedragen in de verschillende leeftijdscategorieën zijn weliswaar eenvoudig en robuust, maar zeker niet logisch meer in deze tijd.
- Dit laatste geldt evenzeer voor de imputatieregeling. Als het om opgebouwde pensioenaanspraken gaat dan is de waarde in het economisch verkeer bepalend en ten aanzien van lijfrenten zijn de betaalde premies het uitgangspunt. Bij lijfrenten is gekozen voor de betaalde premies vanwege de uitvoeringstechnische problemen die de juiste methode, de waarde in het economisch verkeer, zou opleveren.⁶

Kortom, de stakingslijfrente dient wat mij betreft gemoderniseerd te worden. Dat de uitzonderingsbepaling voor de stakingslijfrente in eigen beheer alleen voor de echtgenoot geldt en niet voor de partner noemt Stevens een onbedoelde tekortkoming.⁷

Postume lijfrente. Met de postume lijfrente bedoel ik de lijfrente die wordt bedongen na het overlijden van de ondernemer (art. 3.131 Wet IB 2001). De lijfrente wordt dan dus niet bedongen door de stakende ondernemer zelf, maar door zijn erfgenamen. Zij doen in feite wat de overleden ondernemer niet heeft gedaan, een financiële voorziening treffen voor de nabestaanden. De erfgenamen van de overleden ondernemer bedingen de lijfrente, maar de premie of de koopsom komt op verzoek in mindering op stakingswinst

---

⁶ Kamerstukken II, 1990-1991, 21 189, nr. 10, p. 17-18.

⁷ Prof. Dr. Leo Stevens, *100 jaar inkomstenbelasting en hoe nu verder?* Kluwer Deventer 2014. Blz.69

van de overleden ondernemer. De postume lijfrente ligt in zekere zin in het verlengde van de hiervoor besproken stakingslijfrente, maar heeft toch een ander karakter. Een van de voorwaarden om de premie of de koopsom in mindering te kunnen brengen van de stakingswinst van de overleden ondernemer, is dat het moet gaan om een onmiddellijk ingaande lijfrente. Tot zover kan ik me vinden in de regeling.

De eis dat de lijfrente moet zijn bedongen binnen zes maanden na het overlijden van de overnemer is wat mij betreft onnodig streng en belemmerend. Bovendien staat dit in schril contrast met de royale opstelling van de wetgever als het gaat om expirerende lijfrentekapitalen als gevolg van het overlijden van de verzekerde.

Het overlijden van een ondernemer, zeker als dat plotseling gebeurt, heeft grote gevolgen voor de bedrijfsvoering. Kan en wil de partner de onderneming voortzetten, zijn de kinderen daar al aan toe of zijn er andere gegadigden om het bedrijf over te nemen en hoe stelt de bank zich op?

Dit zijn vragen waar de achterblijvende partner mee wordt geconfronteerd. Een periode van een half jaar om een belangrijke beslissing te nemen, is aan de korte kant.

Deze zesmaands termijn steekt zoals gezegd schril af tegen de regeling voor lijfrentekapitalen die beschikbaar komen als gevolg van het overlijden van de verzekerde (dit kan een ondernemer zijn, maar kan natuurlijk ook een werknemer zijn). De begunstigde op een lijfrentepolis voor het overlijdenskapitaal heeft tot 31 december van het tweede jaar volgende op het overlijden van de verzekerde de tijd om zijn keuze te maken om een lijfrente te bedingen.⁸

Het lijkt mij niet meer dan logisch om de zesmaands termijn voor de postume lijfrente op te rekken naar het niveau van de gewone lijfrente.

Toetsvrije aftrek zzp-er. Het pensioen van de zzp-er is al een aantal jaren onderwerp van de maatschappelijk discussie en onderzoek. Er zijn tal van voorstellen gedaan om te voorkomen dat de zzp-ers geen aanvullend pensioen opbouwen hebben en zodoende de armen van de toekomst worden. Uit het rapport van SZW blijkt dat de kans bestaat dat een deel van de zzp-ers meer dan 50% terugvalt in inkomen op het moment van pensionering. Dit doet vermoeden dat de zzp-er geen mogelijkheden heeft om fiscaal begeleid een oudedagsvoorziening op te bouwen. Dit beeld behoeft bijstelling.

De zzp-er die voorheen werknemer was en deelnam in een pensioensregeling heeft doorgaans de mogelijkheid om in het pensioenfonds na te blijven gedurende een periode van 3 jaar⁹

---

⁸ Art. 3.133, derde lid Wet IB 2001.

⁹ Art. 54 Pensioenwet. De termijn is 10 jaar voor de zzp-er die als ondernemer kwalificeert.

Een andere mogelijkheid was en is om gebruik te maken van de lijfrentepremieaftrek en/of de oudedagsreserve. Deze opties vragen echter wel een actie van de zzp-er zelf en dat is nu het zwakke punt. Als de zzp-er al de middelen heeft voor een oudedagsvoorziening in de vorm van vrijwillige voortzetting van de pensioenregeling of een lijfrente dan zal hij er doorgaans nog geen interesse in hebben en de opbouw ervan uitstellen.

Nam men deel in het bedrijfstakpensioenfonds voor het schilders-, afwerkings- en glaszetbedrijf dan blijft men verplicht deelnemen als zzp-er.

In aanvulling daarop is een aantal voorstellen gedaan om de pensioenpositie van zzp-ers te verbeteren.¹⁰ Zonder volledigheid na te streven noem ik:

- Een verplicht beroepspensioenfonds voor zzp-ers;
- Een vrijwillig pensioenfonds voor zzp-ers;
- Een verplichte pensioenregeling voor alle werkenden in de vorm van een kapitaal gedekte AOW-plus;
- De inlener betaalt rechtstreeks aan een pensioenfonds voor elk gewerkt uur pensioenpremie.

Naar mijn stellige overtuiging had een variant van de toetsvrije aftrek voor betaalde lijfrentepremie zoals die naar de Wet IB 2001 overgekomen zijn uit de Wet op de inkomstenbelasting 1964, een verdienstelijke rol kunnen spelen. Daarmee wil ik niet beweren dat het pensioenprobleem van de zzp-er opgelost zou zijn; het zou slechts een onderdeel van de oplossing zijn.

Op grond van deze toetsvrije aftrek kon iemand in de zogenoemde basisruimte een premie voor lijfrente in mindering brengen op zijn inkomen zonder dat aangetoond moest worden dat er sprake was van een pensioentekort.¹¹ Deze basisruimte is met ingang van 2003 vervallen, omdat deze afbreuk deed aan de doelstelling om uitsluitend aftrek te verlenen in situaties van een daadwerkelijk pensioentekort.

In “Pensioen zzp-er is niet zo bijzonder!” deden Visser en ik het voorstel voor de invoering van een doelgerichte toetsvrije aftrek, een instapmodel.¹²

“Om de transitie van het werknemerschap naar het zzp/ondernemerschap en de toegankelijkheid van oudedagsvoorzieningen in het algemeen en de toegankelijkheid van het lijfrenteregime in het bijzonder te vergroten, zou de invoering van een doelgerichte toetsvrije

---

¹⁰ Zie uitgebreider: S.G. van der Lecq en A.C. Oerlemans. *Zelfstandigen zonder pensioen*. Netspar NEA paper 24, Tilburg: Netspar 2009.

¹¹ In de jaren 2001 en 2002 gold de basisruimte. Deze was toetsvrij en werd op verzoek van verschillende fracties in de Tweede Kamer ingevoerd. Tweede nota van Wijziging Wet IB 2001, Tweede Kamer vergaderjaar 1999-2000, 26 727, nr. 19.

¹² Brochures Toekomstvoorzieningen Deel 8. Tilburg University, 2009.

af trek uitkomst bieden. Om free-riders gedrag te voorkomen en meer te sturen is het denkbaar dat de toetsvrije aftrek wordt beperkt tot belastingplichtigen die in het betreffende jaar niet actief deelnemen in een pensioenregeling (tweede pijler). Een toetsvrije aftrek maakt de lijfrentepremieaftrek laagdrempelig en helpt vooral zzp-ers die niet de mogelijkheid hebben van vrijwillige voortzetting, maar ook degenen die dat wel kunnen, maar voor wie het vooruitzicht van een actuariële premie en het verschuldigd zijn van het voormalige werkgever- en werknemersdeel een drempel vormt.”.

Het voordeel van een doelgerichte toetsvrije aftrek is dat free-riders gedrag niet meer mogelijk is en het laagdrempelig is. Het is bovendien niet nodig om een pensioentekort aan te tonen om voor aftrek in aanmerking te komen. De zzp-er kan maandelijks een vast bedrag automatisch voor zijn lijfrente storten in plaats van in een keer een groter bedrag na afloop van het kalenderjaar. Zodra het inkomen van de zzp-er hoger wordt is berekening van de jaarruimte nodig, maar op dat moment is al een aanvang gemaakt met de opbouw van een lijfrente.

Ik wil deze deeloplossing in de vorm van een doelgerichte toetsvrije aftrek bij wijze van instapmodel voor de zzp-er nogmaals onder de aandacht brengen.

Lijfrente invalide kind. Premies voor lijfrenten waarvan de termijnen toekomen aan een invalide kind of kleinkind die uitsluitend eindigen bij het overlijden van de gerechtigde zijn als uitgaven voor inkomensvoorzieningen aftrekbaar.¹³ In de wet is geen cijfermatige restrictie opgenomen voor de aftrek. Er is dus sprake van een soort natuurlijk maximum. De betaalde premie beïnvloedt de aftrekruimte voor overige lijfrenten niet.¹⁴

Praktisch gezien is er wel een zekere begrenzing in de aftrek omdat de fiscus nog wel beoordeelt of de lijfrente kan dienen voor het levens onderhoud. De maatschappelijke positie en de inkomenspositie van de ouders spelen daarbij een rol.¹⁵

Uit eigen ervaring weet ik dat dergelijke lijfrenten zelden worden gesloten. Dit heeft, denk ik, twee oorzaken. De eerste is dat de wet eist dat het gaat om een levenslange lijfrente. De lijfrente mag uitsluitend eindigen bij het overlijden van de gerechtigde. Als een (groot)ouder een tijdelijke voorziening wil treffen voor een invalide (klein) wordt dat door deze voorwaarde verhinderd.

Een tweede oorzaak is de logische voorwaarde dat de lijfrente afhankelijk moet zijn van het leven van het invalide kind. Omdat de levensverwachting van een invalide kind

---

¹³ Art. 3.124, eerste lid onderdeel b, Wet IB 2001.

¹⁴ G.J.B. Dietvorst en A.E.M. van Osch. *Uitgebreider Lijfrenten*, fed fiscale brochures, Kluwer Deventer. 2003. Blz. 73 e.v.

¹⁵ Besluit van 13 juni 2012, nr. BLKB2012/283M, 3.1.

veelal lager is dan die van een gezond kind zou verwacht worden dat de verzekeraar daar rekening mee houdt en hogere termijnen verstrekt. Dat is niet het geval.

Ook hier is sprake van laaghangend fruit. De eis dat de lijfrente levenslang moet zijn kan zonder enig risico komen te vervallen.

Tegelijkertijd zou een definitie in de wet opgenomen kunnen worden wat onder een invalide kind wordt verstaan.¹⁶

Mismatch oudedagsreserve en lijfrente. Al onder de Wet op de inkomstenbelasting 1964 was er een mismatch tussen de FOR-lijfrente en de gewone lijfrente. Ik licht dat toe aan de hand van een voorbeeld.

<i>De jaarwinst van De Klussenier over 2015 bedraagt</i>	€ 30.000
<i>De dotatie aan de oudedagsreserve is 9,8% van de winst</i>	- 2.940
<i>Als hij daarna meteen de oudedagsreserve omzet in een lijfrente dan is de aftrek</i>	- 2.940

Als niet de route van de oudedagsreserve wordt gevolgd is de lijfrentepremieaftrek 13,8% van € 30.000 minus € 11.936 (AOW-franchise) = € 2.492.

Dit verschil wordt veroorzaakt door het toepassen van de franchise bij de bepaling van de jaarruimte en wordt kleiner naarmate de winst hoger is, omdat de invloed van de AOW-franchise dan minder is.

Om beide routes gelijk te behandelen zou voor de toepassing van de oudedagsreserve dezelfde AOW-franchise en hetzelfde aftrekpercentage ingebouwd moeten als voor de toepassing van de lijfrentepremieaftrek.

Afkoop kleine lijfrente. Een pensioenuitvoerder heeft het recht om een klein pensioen op zijn vroegst twee jaar na beëindiging van de deelneming af te kopen.¹⁷ De deelnemer heeft dat recht dus niet maar de uitvoerder. Van een klein pensioen is sprake indien op basis van de op het tijdstip van beëindiging opgebouwde aanspraken de uitkering op de reguliere ingangsdatum van het pensioen minder zal bedragen dan € 462,88 per jaar. Dit afkooprecht is ingegeven door de administratieve lasten die verbonden zijn aan het gedurende langere tijd in de administratie houden van een premievrij pensioen. De pensioengedachte en de pensioenbestemming van de afgezonderde gelden wordt

¹⁶ Zie Prof. Dr. Leo Stevens, *100 jaar inkomstenbelasting en hoe nu verder?* Kluwer Deventer 2014. Blz. 85.

¹⁷ Art. 66,67 en 68 Pensioenwet.

met een afkoop niet gediend. De betaalde premies worden aan de pensioenbestemming onttrokken. Ik zie niet in waarom een gewezen deelnemer met een klein pensioen de waarde niet fiscaal geruisloos over zou kunnen boeken naar een reeds bestaande of een nieuw te sluiten lijfrenteovereenkomst, zeker nu pensioen en lijfrente nagenoeg dezelfde fiscale kaders hebben. Een dergelijke regeling lijkt mij voor de wetgever maar een kleine ingreep.

Verschillen pensioen en lijfrente. Dat er verschillen zijn tussen het fiscale kader voor pensioen in de tweede en lijfrente in de derde pijler is al een aantal malen opgeschreven.¹⁸ De regels voor de opbouw- en de uitkeringsfase voor pensioen en lijfrente zijn niet identiek, omdat ze beiden hun eigen geschiedenis hebben. Pensioen is een arbeidsvoorwaarde en lijfrente nu eenmaal niet. Toch is het fiscale kader voor pensioen en lijfrente sedert de Brede Herwaardering langzaam maar zeker naar elkaar toegegroeid. Aan mijn bijdrage voor de Rijkersbundel ontleen ik onderstaande overzichten.¹⁹

	Pensioen	Lijfrente
Franchise	Minimaal € 13.062 (2013) rekening houdend met parttimer factor	€ 11.829 (2013) vast, geen rekening houdend met parttime factor
Parttime factor	Evenredig lagere AOW-franchise bij parttime werken	Geen lagere AOW-franchise bij parttime werken
Opbouwpercentage	Doorsneepremies veelal hoger	17% van premiegrondslag (FOR-dotatie 12% leeftijdsonafhankelijk)
Demotie	Geen nadelige invloed pensioenopbouw	Demotie en minder werken verlaagt jaarruimte
Diensttijd	Perioden onbetaald verlof kunnen meetellen als diensttijd	Jaarruimte is gekoppeld aan werkelijk genoten inkomen en inhaalbaarheid beperkt tot 7 jaar.
Auto van de zaak	Telt niet mee	Telt wel mee
Pensioengrondslag versus premiegrondslag	Geen absoluut fiscaal plafond, maar wetsvoorstel (aftopping € 100.000 zie hierna) wel ingediend.	Maximaal € 162.457 (2013)
Inkoopmogelijkheden/reserveringsruimte	Backservice bij eindloon- regelingen en ruime inkoopmogelijkheden na waarde-overdracht	Reserveringsruimte beperkt tot 7 jaar en € 6.989 (2013) en vanaf 55 jaar € 13.802 (2013)
Toegestane contractpartners	Bank niet toegestaan	Bank en bedrijfsopvolger toegestaan

¹⁸ Prof. Mr. H.M. Kappelle e.a. *Fiscale behandeling van oudedagsvoorzieningen: het kan beter, eerlijker, efficiënter en eenvoudiger*. Geschriften van de Vereniging voor Belastingwetenschap 2011 no. 242.

- G.J.B. Dietvorst, P.J.W. Harts, P.M.C. de Lange, E. Valk, M.R. Visser. *Gelijke Behandeling Pensioen en Lijfrente, Op weg naar een rechtvaardiger en toegankelijker systeem voor lijfrentepremieaftrek*. Brochures Toekomstvoorzieningen Deel 2 Tilburg University 2006.

¹⁹ Opstellen aangeboden aan Prof. Dr. A.C. Rijkers, Tilburg University 2013. Blz. 49-50

Ook in de uitkeringsfase is er een aantal in het oog springende verschillen.

	Pensioen	Lijfrente
AOW-overbrugging	2x AOW-gehuwden tot 65 jaar mogelijk	Behoudens overgangsrecht niet langer toegestaan
Variabilisering	Uitkering variëren in verhouding 100:75	Combinatie levenslange oudedagslijfrente en tijdelijke oudedagslijfrente (Max. € 20.953 (2013)) toegestaan
Afkoop	Pensioenuitvoerder heeft recht om klein pensioen (op ingangsdatum < € 438,44 (2013)) af te kopen, zonder revisierente	Kleine lijfrente (afkoop-waarde < € 4.242 (2013) zonder revisierente toegestaan
Hoogte partnerpensioen	Max. 70% pensioengevend loon	Nabestaandenlijfrente mag gelijk zijn aan oudedagslijfrente
In geld, aandelen of natura	Geldelijke uitkering is voorwaarde	Uitkering niet in geld toegestaan
Knip in uitkering	Knip bij wet tijdelijk goedgekeurd	Knip bij besluit goedgekeurd
Levenslange inkomensvoorziening	Pensioen is levenslange inkomensvoorziening. Geen bancaire variant	Oudedagslijfrente moet levenslang zijn Bancaire variant is 20 jaar
Toegestane contractpartner	Professionele pensioenuitvoerder en voor DGA: eigen beheer	Ruimer dan bij pensioen: Verzekeraar, bank, beleggingsinstelling, bedrijfsopvolger
Lagere uitkering na overlijden partner	Afname ouderdompensioen na overlijden (ex-)partner niet mogelijk	Oudedagslijfrente mag afnemen na overlijden (ex-)partners
Partnerpensioen	Beperkt tot echtgenoot, gewezen echtgenoot, duurzaam samenwonende partner	Ruime begripsomschrijving. Iedereen kan als begunstigde worden aangewezen

Bovenstaand overzicht is enkele jaren oud. Inmiddels is met ingang van 1 januari 2015 het fiscale kader voor pensioen en lijfrente weer verder naar elkaar gegroeid door de aftopping van de inkomensgrens van € 100 000 voor de opbouw van pensioen en lijfrente met toepassing van de omkeerregel.

De meeste recente toenadering is het conceptwetsvoorstel voor doorbeleggen na de pensioenleeftijd voor werknemers met een premiereregeling. Nu moeten werknemers met een premiereregeling het opgebouwde tegoed in een keer omzetten in een vaste uitkering. Dit is met het actuele rendement ongunstig.²⁰

Verzekeringnemers van lijfrenten kunnen al sinds jaar en dag op de einddatum van de verzekering het beleggingstegoed of het verzekerd kapitaal gedeeltelijk omzetten in een annuïteit en gedeeltelijk uitstellen, dus doorbeleggen. Ook een lijfrente waarvan de uitkeringen niet in geld zijn vastgesteld zijn mogelijk.²¹

²⁰ Op 9 juli 2015 heeft het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid een internetconsultatie gestart. Bron: Ministerie van SZW.

²¹ Art.1.7, derde lid Wet IB 2001.

Mijn fiscale en juridische ankerpunten van pensioen

Als pensioen zie ik in dit verband een oudedagsvoorziening die gebaseerd is op de traditionele drie pijlers (overheidspensioen, werknemerspensioen en privépensioen).²² De verschillende ankerpunten of elementen van pensioen leggen vanzelfsprekend niet allemaal een gelijk gewicht in de schaal als men een pensioensysteem of regeling de maat neemt. Bovendien heeft de waarde die iemand aan een bepaald element geeft een subjectief karakter. Desalniettemin kunnen ze nuttig zijn bij het beoordelen of ontwerpen van een regeling of systeem.

Vanuit het individu bezien, is dit driepijlerstelsel eigenlijk uitgegroeid tot een vijfpijlerstelsel. De vierde pijler is daarbij het eigen vermogen (incl. de eigen woning) en de vijfde is het human capital, het vermogen om (door) te werken.²³

Inkomensvoorziening. Inherent aan pensioen is dat het moet voorzien in inkomen voor de periode dat betrokkene niet langer wil of kan werken of niet langer in staat is om door middel van arbeid inkomen te verwerven. Dat kan niet alleen zijn bij het bereiken van een bepaalde leeftijd, maar ook bij arbeidsongeschiktheid en na overlijden.

De inkomensvoorziening moet in beginsel levenslang zijn en de uitgekeerde termijnen moeten bij voorkeur geïndexeerd zijn, maar een levenslange indexatie is wat mij betreft niet noodzakelijk. Een gedifferentieerde indexering (langzaam aflopend) kan ook voldoen als inkomensvoorziening. Gedacht kan worden aan een indexering die lager wordt naarmate men ouder wordt.

In overeenstemming met inkomensbeleving. Pensioen moet worden belast op een zodanige manier dat het past in de inkomensbeleving van de burger. De omkeerregel is daarmee in overeenstemming. Immers, iemand die een pensioenaanspraak krijgt kan daar nog niet over beschikken, het is voor zijn gevoel nog geen inkomen. Pas op het moment dat de termijnen worden ontvangen wordt het als inkomen gevoeld. Dit wordt nog versterkt door de kans dat betrokkene mogelijk zelfs nooit enige uitkering zal ontvangen, namelijk als hij overlijdt voordat de termijnen opeisbaar worden. De in Nederland gebruikelijke omkeerregel sluit hier naadloos op aan. De aftopping van de omkeerregel is in feite een inbreuk op de gedachte dat inkomen het best kan worden belast op het moment dat dit voor het individu het beste uitkomt.

²² Met pensioen bedoel ik in dit verband niet alleen het werknemers- en beroepspensioen (tweede pijler), maar ook het privépensioen in de vorm van een lijfrente (derde pijler). Ik volg daar mee het spraakgebruik waarin lijfrenten ook als pensioen wordt gezien.

²³ G.J.B. Dietvorst, *Van drie naar vijf pensioenpijlers*, Vermogende Particulieren Bulletin 2010 en M. Visser, *Ieder zijn eigen pensioenschijf*, Pensioenmagazine 2011 nummer 3. De moestuin van Jette Klijsma laat ik hier buiten beschouwing.

Adequaat. Het pensioen moet voldoende zijn om de levensstandaard die betrokkene tijdens de actieve periode in zijn leven had, te beveiligen. Het pensioeninkomen moet, met andere woorden voldoende zijn om min of meer op dezelfde wijze verder te kunnen leven. Dit wordt wel het ambitieniveau genoemd. In ons systeem betekent dit dat het pensioen met fiscale ondersteuning in de vorm van de omkeerregel opgebouwd kan worden. Het antwoord op de vraag wat voldoende is, is natuurlijk subjectief en politiek bepaald. Het ambitieniveau is de laatste jaren in snel tempo verlaagd van 70% van het laatstgenoten inkomen naar 75 % van het gemiddeld genoten inkomen. Door de aftopping van de omkeerregel op € 100 000 vanaf 1-1-2015 hebben inkomens boven die grens het pensioen een flinke deuk opgelopen, met als gevolg dat een pensioenuitkering niet altijd meer adequaat zal zijn, tenzij men andere maatregelen heeft getroffen.²⁴

Een effect van de invoering van de verplichte hypotheekaflossing per 1 januari 2013 is dat men veelal op de pensioendatum een hypotheekvrij huis zal hebben.²⁵ Dit verzacht de gevolgen van de versobering van de pensioenopbouw. Zonder dat de wetgever het zo bedoeld heeft zijn de vierde pijler (eigen vermogen) en de eerste drie pijlers communicerende vaten geworden.

Flexibel. Met in acht name van de doelstelling van pensioen, voorzien in een levenslang inkomen, mag wat mij betreft pensioen flexibel zijn, zolang dit basisidee maar niet in gevaar komt. Aanpassen aan de persoonlijke wensen en omstandigheden hoort daarbij. Vervroegen, uitstellen, tijdelijk verhogen AOW-overbrugging, uitruil ouderdomspensioen in partnerpensioen en omgekeerd is gemeengoed geworden. Een deel van het pensioen ineens ontvangen, bijvoorbeeld ter aflossing van de hypotheek of ter betaling van zorgkosten of verbouwing van de woning om deze levensloopbestendig te maken, dient wat mij betreft serieus onderzocht te worden. Tot nu toe zijn dit soort ideeën blijven steken in goede bedoelingen, terwijl er toch al landen zijn waar dit standaard is.²⁶

Gewaarborgd. Een pensioen moet zeker zijn, men moet er op kunnen rekenen als men er een beroep opdoet. Dat 100% zekerheid niet bestaat heeft de recente crisis ons de wel geleerd. Pensioen is zowel voor het individu als voor de maatschappij in zijn geheel zo belangrijk dat met pensioen geen onnodige risico's moet worden gelopen. In die

---

²⁴ Mijn verwachting is dat Nederland als gevolg van onder meer de aftopping van de omkeerregel en door de lagere jaarlijks toegestane pensioenopbouw, verder op wereldranglijst van pensioenstelsels gaat zakken.

²⁵ Doorgaans wordt gezegd dat vanaf 1 januari 2013 het verplicht is om de hypotheek ten minste annuïtair af te lossen (art. 3.119 eerste lid, onderdeel b Wet IB 2001). Deze voorwaarde geldt alleen maar als men de hypotheekrente in aftrek wil brengen. Voldoet men niet aan die voorwaarde dan is de betaalde hypotheekrente niet aftrekbaar.

²⁶ Singapore lijkt daar al ruime ervaring mee te hebben.

gedachte moeten de voor pensioen bestemde middelen aan de directe invloedssfeer en zeggenschap van betrokkenen zijn onttrokken. Dit heeft consequenties voor ondernemers en directeuren-grotaandeelhouders die onder de huidige wetgeving pensioen binnen de eigen onderneming op kunnen bouwen (oudedagsreserve en pensioen in eigen beheer). Strikt genomen staat de oudedagsreserve en pensioen in eigen beheer op gespannen voet met dit ankerpunt.

Bovenstaande geldt zowel voor het ouderdomspensioen als, wellicht nog in versterkte mate, voor het partnerpensioen. Immers, de oudedag ziet men langzaam aankomen. Ingeval de pensioenvooruitzichten tegenvallen, kan er nog bijgestuurd worden. Die mogelijkheid is niet of veel minder het geval bij het partnerpensioen. De hiervoor genoemde oudedagsreserve en het pensioen in eigen beheer van de DGA biedt geen respectievelijk een zachte garantie ten aanzien van het partnerpensioen. Het individuele belang, behoefte aan financiering voor de onderneming, mag niet ondergeschikt gemaakt worden aan het collectieve en maatschappelijk belang, namelijk opzij zetten van geld voor de oudedag om te voorkomen dat iemand in armoede vervalt en een beroep moet doen op de overheid.

Dit impliceert ook dat pensioengeld en de eigen woning niet met elkaar moeten vermengen. De mogelijkheid om het werknemersdeel van de pensioenpremie te gebruiken voor hypotheekaflossing, als stimulans voor de woningmarkt, is uitgewerkt door de Reformatorische Maatschappelijke Unie (RMU).²⁷ Het kabinet heeft vervolgens zich bereid verklaard nader onderzoek te doen naar de mogelijkheid om een deel van de pensioenpremie aan te wenden voor hypotheekaflossing en een deel van de waarde van de pensioenaanspraak daarvoor te gebruiken.²⁸ De SER heeft desgevraagd een (niet positief) advies uitgebracht over dit idee.²⁹ De kans dat het verder komt dan een idee lijkt mij reëel. Opgemerkt wordt dat de woningmarkt en de economie inmiddels al is opgekrabbeld, zeker in de grote steden waar inmiddels verkoopprijzen boven de vraagprijs niet ongebruikelijk zijn. Dit vergroot de kans dat het voorstel van de RMU meer wordt dan een houtkoolschets, niet. De door de staatssecretaris in het vooruitzicht gestelde verkenning zou eind januari 2015 aan de Tweede Kamer worden aangeboden, maar in september 2015 is die belofte nog niet ingelost.

---

²⁷ CPB/Netspar brief, juni 2015, editie 3. Het RMU-voorstel dateert van 2001. Inmiddels kan geconstateerd worden dat de woningmarkt al is opgekrabbeld, zeker in de grote steden waar inmiddels verkoopprijzen boven de vraagprijs niet ongebruikelijk zijn.

²⁸ Brief van de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid van 28 november 2014 aan de Tweede Kamer.

²⁹ SER-advies Toekomst Pensioenstelsel 2015. Blz. 131.

Over (gedeeltelijke) afkoop van de pensioenaanspraak op de pensioendatum met verplichte aflossing van de hypotheek kan men genuanceerder denken. Het gebruik van (een deel van) de pensioenpremie zal nauwelijks effect hebben op de maximale bestedingsruimte. Gebruik van (een deel van) de waarde van een reeds opgebouwde aanspraak biedt meer soelaas. De kans bestaat echter dat deze extra bestedingsruimte een prijsopdrijvend effect zal hebben en men wellicht gemakkelijker tot (niet rendabele) verbouwingen over zal gaan. Het lijkt mij dat gedegen onderzoek moet worden gedaan alvorens men deze bestaande scheiding tussen pensioen en wonen (deels) opheft.

Uitvoerbaar. Met uitvoerbaar bedoel ik dat de regelgeving zodanig moet zijn dat deze zonder al te hoge of onnodige kosten uitgevoerd kan worden. Elke uitzondering, elke anti-misbruik of anti-cumulatieregeling en elke afwijking van de hoofdregel heeft consequenties voor de administratie van zowel de uitvoerder als van de belastingdienst. Technocratie mag niet doorschieten zoals bijvoorbeeld het geval is bij de fiscale regels ten aanzien van beschikbare premiereregelingen. Gekscherend wordt het Ministerie van Financiën in dit verband wel eens het Ministerie van Staffels genoemd. Bij het maken van nieuwe regels en wetten moeten gevolgen voor de uitvoeringspraktijk in ogenschouw worden genomen. Hetzelfde geldt voor de uitvoeringskosten.

Gelijkheid. De spelregels en de fiscale ruimte om met fiscale begeleiding een pensioen of oudedagsvoorziening op te kunnen bouwen moeten voor iedereen gelijk zijn, ongeacht de wijze waarop iemand aan het arbeidsproces deelneemt. Zo mag bijvoorbeeld de aftrek voor de betaalde premie die een ondernemer krijgt niet anders zijn dan de aftrek die een werknemer krijgt. Het is ruimschoots bekend dat de fiscale ruimte die een ondernemer (geen DGA) heeft om pensioen op te bouwen beperkter is dan die voor een werknemer.

Toegankelijkheid en begrijpelijkheid wetgeving. De fiscale spelregels moeten voor iedereen goed toegankelijk en begrijpelijk zijn. Dit impliceert naar mijn idee dat de regels voor verschillende vormen van oudedagsvoorziening (bijvoorbeeld in de tweede en derde pijler) slechts dan mogen verschillen als dat absoluut noodzakelijk is.

Heldere communicatie en inzichtelijkheid. Uitvoerders van pensioen en andere toekomstvoorzieningen moeten helder communiceren met deelnemers. Tevens moeten de deelnemers hun eigen gegevens kunnen raadplegen. De verstrekte gegevens moeten een compleet beeld geven van alle voor de burger relevante inkomensbronnen na pensionering. Dat betekent dat niet alleen de AOW en het aanvullend werknemerspensioen in beeld gebracht moeten worden, maar ook het privé-pensioen, de lijfrente. Tegelijkertijd moet de deelnemers op eenvoudige wijze de gevolgen getoond kunnen

worden van eerder, later of gedeeltelijk inlaten gaan van de pensioenuitkeringen, zowel in bruto als netto.

Alle enquêtes en onderzoeken wijzen uit dat het pensioenbewustzijn bij burgers laag is. Mogelijk speelt het in de vorige eeuw ontstane idee bij deelnemers in pensioenregelingen dat het allemaal wel goed geregeld was, de rooskleurige financiële positie van de pensioenuitvoerders en de hoge rendementen die de aandelenbeleggingen van pensioenuitvoerders opleverden, een belangrijke rol. Daar komt bij dat de wijze waarop de deelnemers werden geïnformeerd niet altijd aansloot bij het kennisniveau van de deelnemer.

De introductie van het Pensioenregister in 2011 (www.mijnpensioenoverzicht.nl) en het recent door het parlement aanvaarde wetsvoorstel Pensioencommunicatie leveren een flinke bijdrage aan de inzichtelijkheid voor de deelnemer.³⁰

Een paar thema's

Er is een aantal thema's dat me bezighoudt en die deels samenhangen met de hiervoor genoemde ankerpunten. Een paar daarvan wil ik graag met u delen omdat zij mede mijn visie op een toekomstig fiscaal pensioenkader bepalen.

Maatschappij, arbeidsmarkt en fiscaal pensioenkader. De huidige maatschappij ziet er anders uit dan 40 jaar geleden. De veranderingen ten opzichte van de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw vinden onder andere hun weerslag in de wetgeving in de meest brede zin van het woord op de arbeidsmarkt, de financiële wereld en het pensioenstelsel.

De opbouwfase en de uitkeringsfase van pensioen strekt zich veelal uit over vele decennia. Het is logisch dat in zo'n lange periode de fiscale wetgeving een of meer keren wordt aangepast. Het fiscale kader voor pensioen ontkomt ook niet aan wetswijzigingen. Voorkomen moet echter worden dat de wetgeving te wispelturig is en te snel en te gemakkelijk wijzigingen worden doorgevoerd.

---

³⁰ De studenten L.J. Merkus, M. Kleine Kalvenhaar en M.R. Visser hebben met hun brochure *Pensioenregister in zicht? De haalbaarheid van een pensioenregister*, mede de basis gelegd voor het Nederlandse pensioenregister. Brochures Toekomstvoorzieningen Deel 1 Tilburg University 2006. Te raadplegen op <https://www.tilburguniversity.edu/nl/onderzoek/instituten-en-researchgroepen/ccp/onderzoek/publicaties/brochures/>

Wat betreft de financiële voorziening voor de zorg voor de oudedag en de nabestaanden is een aantal zaken relevant.

- De structuur van het huidige fiscale kader voor oudedagsvoorzieningen dateert uit jaren zestig vorige eeuw. Natuurlijk is deze in de loop der jaren een aantal malen aangepast aan de veranderde maatschappelijke opvattingen, maar het is, met uitzondering van de invoering van de Brede Herwaardering in 1992, nooit fundamenteel veranderd.³¹ Het beeld van de regelingen die de Nederlandse belastingwetgeving kent voor de opbouw van een oudedags- en nabestaandenvoorziening is langzamerhand onoverzichtelijk geworden. Een belastingplichtige die niet zijn hele leven in dezelfde dienstbetrekking werkzaam is, kan met een groot aantal verschillende regelingen en verschillende uitvoerders te maken krijgen. Die regelingen zijn wat betreft doel en strekking gelijk, maar de fiscale voorschriften verschillen veelal flink. Het gaat om de volgende fiscale regelingen: De pensioentekortlijfrente, de FOR, de stamrechtvrijstelling bij staking van de onderneming, de stakingslijfrente na overlijden ondernemer, de pensioentekortlijfrente, het werknemerspensioen, het DGA-pensioen, het beroepspensioen, het nettopensioen en de nettolijfrente.
- De arbeidsmarkt is sinds de eeuwwisseling fundamenteel veranderd. De tijd dat een zilveren jubileum bij dezelfde werkgever als iets positiefs werd gezien ligt al lang achter ons. Hetzelfde geldt voor de vanzelfsprekendheid waarmee de proeftijd van twee maanden soepel in een vast contract werd omgezet. In de jaren zeventig was een pensioenregeling op basis van het laatstgenoten loon (eindloonregeling) de norm. De eindloonregeling is vandaag de dag een zeldzaamheid. Kortere dienstverbanden zijn de norm geworden. Belangrijker is echter de sterke opkomst van de zzp-er. Hoewel een uniforme en sluitende definitie van de zzp-er ontbreekt wordt het aantal op zo'n 900 000 geschat. Kenmerkend voor de zzp-er is dat hij niet in loondienst is, zijn eigen arbeid verkoopt en geen personeel heeft. Omdat hij geen werknemer is, neemt hij dus, uitzonderingen daargelaten, niet deel in een pensioenregeling.³² De zzp-er heeft doorgaans geen of weinig oog en financiële middelen voor zijn pensioen. Ze worden ook wel "de armen van de toekomst" genoemd. Hoewel er in Nederland al jaren over deze verontrustende ontwikkeling wordt gesproken en er al tal van ideeën ontwikkeld zijn om de zzp-er aan een goed pensioen te helpen, lijkt de situatie nog steeds niet verbeterd.

---

³¹ Met de invoering van het tranchesysteem in 1992 behoorde wat betreft lijfrenten het aftrekpostdenken definitief tot het verleden. Alleen degenen die een aantoonbaar pensioentekort hadden kwamen in aanmerking voor premieaftrek. Voor die tijd, zeker toen het hoogste tarief 60 of zelfs 72 % was en de lijfrentetermijnen aan bijvoorbeeld studerende kinderen toe konden komen, werden lijfrentepolissen veelal als aftrekposten aangeprezen.

³² Daarom wordt de zzp-er ook wel de Zelfstandige Zonder Pensioen genoemd.

- Nederland is de laatste decennia geëvolueerd van 1-verdiener naar 1½-verdienersmaatschappij. Dat wil niet zeggen dat van (on)gehuwde samenwonende in de helft van de gevallen de partner buitenshuis werkt. In verreweg de meeste gevallen werken beide partners, maar werkt een van de partners of beiden parttime.
- Pensioen en lijfrente zijn de laatste decennia naar elkaar toegegroeid en bijna gelijk. Vanaf 1992 toen de zogenoemde Brede Herwaardering 1 in werking trad zijn pensioen (tweede pijler) en lijfrente (derde pijler), behoudens overgangsrecht, look-alikes. Vóór die tijd was het lijfrenteregime veel vrijer dan het pensioenregime. Nu zijn pensioen en lijfrente fiscaal gezien nagenoeg gelijk aan elkaar, maar hiervoor gaf ik al aan dat er nog verschillen zijn. De vraag is of die niet weggenomen zouden moeten worden, zodat de regelgeving uniform is. Een van de verschillen was dat de tweede pijler geen begrenzing kende wat betreft de grondslag voor de aftrek en de derde pijler wel. Vanaf 1 januari 2015 is dit verschil opgeheven door de aftopping van zowel de tweede als de derde pijler op € 100 000. De vraag is nu of deze aftopping een opstapje is naar verdere gecontroleerde versobering van de fiscale begeleiding. Ter compensatie van deze versobering is het nettopensioen en de nettolijfrente ingevoerd. Dit heeft niet geleid tot de zo gewenste complexiteitsreductie.
- In essentie is op het fiscale kader wat betreft de tweede en de derde pijler weinig aan te merken, hoewel op detailniveau verbeteringen wenselijk zijn. Het idee dat het mogelijk is om in de derde pijler een pensioentekort in de tweede pijler te compenseren, is niet alleen uniek in Europa, maar verdient ook navolging. De derde pijler is daarmee een “compensating layer” geworden.³³ Het idee dat in de derde pijler alleen aan degenen die een pensioentekort hebben aftrek voor betaalde premie wordt verleend en niet aan degenen die een adequate pensioenregeling hebben in de tweede pijler, is redelijk en rechtvaardig. Deze methodiek die begin jaren negentig van de vorige eeuw met het tranchessysteem ingevoerd en in de Wet IB 2011 anders vormgegeven, zou nog eens onder de loep genomen moeten worden. Daarbij zou men kunnen kijken om de ruimte te bieden om ook een tekort in de eerste pijler, de AOW, omdat iemand minder dan 50 verzekerde jaren heeft vanwege verblijf in een ander land, in de derde pijler te compenseren.
- Complexiteit fiscale wetgeving. In zijn algemeenheid is de complexiteit van de belastingwetgeving is al decennia een reden tot zorg. De pensioenwetgeving is daar geen uitzondering op. Onderstaand voorbeeld illustreert de complexiteit en de versnipperdheid van de fiscale pensioenregels. Het is tevens een uitdaging voor de gewenste complexiteitsreductie.

---

³³ Zie mijn brochure “*A multi pillar pension model with a compensating layer*”, CompetenceCentre for Pension Research, Tilburg University 2007.

Gehuwd. Peter is in loondienst, zijn salaris is € 130. 000. Astrid is sinds kort, na een dienstverband van 10 jaar bij de overheid, gevolgd door een tweejarig dienstverband in de zorg, zzp-er. Astrid heeft het pensioen dat ze bij de overheid heeft opgebouwd ingebracht in de nieuwe pensioenregeling.

Na een paar jaar is de omzet van Astrid zodanig dat zij besluit om haar werkzaamheden verder in de vorm van een BV uit te voeren. Zowel Peter als Astrid worden directeur-groootaandeelhouder. Nadat de kinderen het huis uit zijn besluiten Peter en Astrid naar Frankrijk te emigreren.

Wat betekent dit allemaal voor het pensioen van Peter en Astrid?

Ik zal u kort de pensioengevolgen en de gevolgen voor de toepasselijke regelgeving schetsen.

1 Op het pensioen van Peter is tot € 100 000 de omkeerregel van toepassing. De aanspraak is niet belast, maar de uitkeringen te zijner tijd. Over het surplus kan hij een nettopensioen of een nettolijfrente opbouwen. De premie daarvoor is niet aftrekbaar, de waarde ervan is vrijgesteld in box 3 en de uitkeringen zijn onbelast.

2 Omdat Astrid niet meer dienst is bij de overheid neemt ze niet langer deel aan de pensioenregeling bij het ABP. Ze wil de pensioenregeling wel voortzetten, maar komt tot de conclusie dat dit erg duur is. Ze moet bij voortzetting zowel het werknemers- als het werkgeversdeel in de premie betalen. Astrid is daarom aangewezen op het zzp-pensioenfonds, maar dat blijkt na bestudering geen pensioen te zijn, maar een lijfrente. Daarom besluit ze een lijfrentespaarrekening bij de bank te openen. De fiscale regels voor de berekening van de jaarlijkse aftrek zijn anders dan die voor het werknemerspensioen. Elk jaar moet ze een berekening maken van de jaarruimte. Deze is afhankelijk van de gemaakte winst. Op de lijfrente zijn de Pensioenwet en de Wet Verevening Pensioenrechten bij scheiding niet van toepassing.

3 Nadat Peter en Astrid DGA zijn geworden met beiden een salaris van €130 000 kunnen ze pensioen in eigen beheer opbouwen tot een salaris van € 100 000. Voor het surplus kunnen ze een nettopensioen of nettolijfrente opbouwen. Dit laatste mag echter niet in eigen beheer. De fiscale regels voor het DGA-pensioen zijn iets anders dan voor het werknemerspensioen dat Astrid en Peter eerder opbouwden in loondienst. Ook mogen ze nu hun eerder opgebouwd pensioen niet overdragen aan de eigen BV.

4 Na emigratie zal Frankrijk op grond van het verdrag belasting mogen heffen over de ontvangen pensioen- en lijfrentetermijnen. Dit geldt echter niet voor het pensioen dat in dienst van de overheid is opgebouwd. Omdat Astrid dat deel van het pensioen heeft overgedragen naar de volgende, private, pensioenregeling zal de uitkering die zij ontvangt gesplitst moeten worden. De manier waarop, Nederland die splitsing aanbrengt, is anders dan wat internationaal gebruikelijk is.

5 Frankrijk zal ook het nettopensioen willen belasten, omdat het immers pensioen is. Nader overleg met de Franse belastingdienst is nodig om dubbele heffing te voorkomen.

6 Als Astrid het tegoed dat in de lijfrentepolis is opgebouwd om wil zetten in een oudedagslijfrente, krijgt zij te horen dat de verzekeringmaatschappij dat niet doet vanwege EU-regelgeving en dat ze de polis maar af moet kopen, met als gevolg progressieve belastingheffing plus 20% revisierente!

Dit alles overziend, komt de vraag naar voren of het fiscale kader voor pensioenen aangepast moet worden aan het huidige tijdsgewricht en de veranderde arbeidsmarkt.

Omkeerregel: faciliteit of gunst? De omkeerregel zie ik niet als een faciliteit of een gunst van de wetgever. Het arbeidsinkomen dient er immers voor om in het levensonderhoud tijdens het hele leven te voorzien. Het deel van het inkomen dat in enig jaar opzij gezet moet worden voor een oudedags- en nabestaandenvoorziening is nu geen verteerbaar inkomen en dient op dat moment niet belast worden, ondanks het feit dat door een dergelijke voorziening de draagkracht van betrokkene groter is dan van iemand in dezelfde positie, maar geen dergelijke voorziening heeft. Deze laatste moet immers nog een deel van zijn inkomen opzij zetten ter beveiliging van de levensstandaard. In feite is ook het deel van het inkomen dat opzij gezet moet worden om de levensstandaard te beveiligen geen verteerbaar inkomen.

De opzij gezette middelen zijn nu geen verteerbaar inkomen. Mogelijk zal dat ook nooit het geval zijn. Dat is het geval als betrokkene komt te overlijden voordat de uitkeringen opeisbaar worden. Het belasten van de aanspraak op een oudedags- en nabestaandenvoorziening strookt derhalve ook niet met de inkomensbeleving van belastingplichtigen. De omkeerregel voor pensioen en de aftrek van lijfrentepremies zie ik daarom ook niet als een faciliteit maar is inherent aan het feit van belastingheffing naar (verteerbaar) inkomen. De tweede pijler heeft – in ieder geval in Nederland – vanwege zijn verplichte deelname een iets ander karakter dan de derde pijler. Echter, omdat iemand ten opzichte van degenen die door hem onderhouden worden en ten opzichte van zichzelf een morele verplichting heeft om geld voor later opzij te zetten, zie ik lijfrentepremie niet anders dan pensioenpremie. Wat mij betreft heeft de staat waar de pensioenaanspraak indertijd onderdeel was van de arbeidsbeloning of die aftrek heeft verleend voor betaalde lijfrentepremies, geen recht om belasting te heffen, omdat er sprake zou zijn van een faciliteit of een gunst.

Hoewel het afschaffen van de omkeerregel en de premieaftrek voor lijfrenten een forse vereenvoudigingswinst op zou leveren, is dat nooit, ondanks de budgettaire aantrekkelijkheid voor de overheid, een serieuze optie geweest.³⁴ Terecht, want de omkeerregel zit in de genen van onze inkomstenbelasting.

In de discussie over de omkeerregel wordt wel gesteld dat de overheid geld derft omdat de betaalde premie aftrekbaar is tegen een doorgaans hoger tarief dan de uitkering te zijner tijd belast is. Bovendien behoort de waarde van de pensioenaanspraak niet tot de grondslag van box 3 en de uitkering belast.³⁵ In de gedachte echter dat er geen sprake is

---

³⁴ In het Verenigd Koninkrijk is momenteel het debat gaande om de omkeerregel voor pensioen af te schaffen.

³⁵ Zie uitgebreider: Dr.A.H.H. Bollen-Vandenboorn, mr. M.E.C.Boumans cpl, Mr. G. Van Ginkel en E.H.M. Janssen MSC, LL..M. *Drieluik: De fiscale behandeling van pensioensparen*. Maandblad Belastingbeschouwingen 2014/04, 05 en 06.

van een faciliteit of een gunst omdat er eenvoudigweg nog niets te belasten valt in de opbouwfase, is er ook geen derving.

Een indirect effect van de omkeerregel is dat het afgezonderde pensioenvermogen een spaarpot is voor de overheid.³⁶ De overheid kan als gevolg van de omkeerregel het geld pas uitgeven naarmate de pensioentermijnen worden uitgekeerd.

Zonder toepassing van de omkeerregel zou de overheid ten tijde van het verwerven van pensioenaanspraak inkomsten genieten en meteen uitgeven. Als de pensioenuitkeringen worden genoten kan geen belasting meer worden geheven. In een vergrijzende samenleving knelt dit.

Alles overziend, meen ik dat de term omkeerregel onjuist is. Er wordt niets omgekeerd. Het niet belasten van een pensioenaanspraak en het in aftrek toelaten van aftrek van betaalde premie is immers gewoon de hoofdregel.

Inkomensvoorziening nabestaande. In het brede pensioendebat komt de inkomensvoorziening voor de achterblijvende partner en eventueel kinderen niet of nauwelijks aan de orde. Ten onrechte, want als de degene van wie men financieel afhankelijk is overlijdt, is er een situatie waar niet of niet veel meer aan te wijzigen is. Reparatie of aanvulling is niet meer mogelijk. De opties van de achterblijvende partner zijn doorgaans beperkt. Door de omstandigheden gedwongen de tering naar de nering zetten of het inkomen verhogen door (meer) te gaan werken.

Bij het ouderdomspensioen ligt dat anders. Als het verwachte ouderdomspensioen lager is dan verwacht of dan wenselijk is, dan zijn er voldoende mogelijkheden om tijdig maatregelen te nemen. Ook biedt langer doorwerken al dan niet in de oorspronkelijke pensioendatum een oplossing.

Vanzelfsprekend is een inkomensvoorziening voor de achterblijvende partner minder relevant als deze financieel gezien geheel onafhankelijk is. In die gevallen zou zelfs een nabestaandenvoorziening achterwege kunnen blijven. Er gaan ook wel stemmen op om het nabestaandenspensioen in pensioenregelingen af te schaffen.

Kijkt men naar de financiële inkomensvoorzieningen voor partners in Nederland dan is het beeld zeer divers, complex en voor velen verwarrend. Uiteraard is de situatie voor deelnemers in een (beroeps)pensioenregeling in de tweede pijler anders dan voor ondernemers, te weten IB-ondernemers, zzp-ers en DGA's.

---

³⁶ Zie uitgebreider: *Inkomen en vermogen van ouderen: analyse en beleidsopties*, rapport van de Commissie Don, augustus 2013.

De positie van de achterblijvende partner is wat betreft de Anw vanzelfsprekend voor iedereen gelijk. In de huidige Anw komt men alleen in aanmerking voor een uitkering als men is geboren voor 1950, men arbeidsongeschikt is of kinderen heeft jonger dan 18 jaar. Hierna wordt een niet limitatieve opsomming gegeven van situaties en regelingen die voor verrassingen kunnen zorgen voor de achterblijvende partner.

1. **Anw-hiaat.** In veel pensioenregelingen voor werknemers is een zogenoemde Anw-hiaat voorzieningen opgenomen. Deze is erop gericht om het gemis aan Anw-uitkering tot de AOW-gerechtigde leeftijd op te vangen. In pensioenregelingen is namelijk de hoogte van het partnerpensioen afgeleid van het te bereiken ouderdompensioen. Omdat bij de bepaling van het ouderdompensioen rekening wordt gehouden met de AOW, de zogenoemde AOW-franchise, heeft dit een verlagend effect op het partnerpensioen. Dat zou niet erg zijn als de achterblijvende partner recht zou hebben op een Anw-uitkering, maar zoals gezegd, gelden daar strenge voorwaarden voor. Om die reden bevatten veel pensioenregelingen een voorziening om dit tekort op te vangen. De achterblijvende partner van degene die anders dan als werknemer aan het arbeidsproces deelneemt, kan niet op zo'n voorziening terugvallen.
2. **Partnerpensioen op risicobasis.** In het geval het partnerpensioen in de pensioenregeling op risicobasis is gefinancierd, is er geen enkele dekking meer nadat hij niet langer als deelnemer wordt aangemerkt. Dit raakt niet alleen de werknemer die zzp-er wordt en niet langer deelnemer is van de pensioenregeling waaraan hij als werknemer deelnam. De dekking voor de achterblijvende partner gaat bij financiering op risicobasis in rook op.

Dit laatste verdient nuancering. De dekking voor het partnerpensioen loopt door indien en zolang de gewezen deelnemer een uitkering ontvangt op grond van de Werkeloosheidswet.³⁷ Is daarentegen het partnerpensioen op kapitaalbasis gefinancierd dan krijgt de gewezen deelnemer recht op een partnerpensioen voor zover dat is opgebouwd. De hoogte daarvan is dan onder meer afhankelijk van de duur van de deelname aan de regeling en het genoten salaris. Het partnerpensioen is niet het eerste waar een zzp-er aan denkt nadat zijn dienstbetrekking is verbroken. Nadenken over pensioen wordt doorgaans uitgesteld omdat er andere zorgen zijn, er moet immers brood op de plank komen.

Financiering op risicobasis heeft niet alleen gevolgen voor degenen die uit dienst treedt, maar ook voor de partner van de deelnemer die scheidt.

Dat financiering van het partnerpensioen op risicobasis geen zeldzaamheid is, blijkt uit de rapportage van DNB over 2013.³⁸ Deze rapportage geeft het volgende beeld:

---

³⁷ Art. 55 lid 5 Pensioenwet.

³⁸ Zie Kamervragen en antwoorden begroting SZW 2014-33750 XV.

- Er zijn 5,7 miljoen actieve deelnemers in pensioenregelingen,
- daarvan hebben er 5,4 miljoen aanspraak op partnerpensioen, waarvan
- 1,7 miljoen uitsluitend op risicobasis is gefinancierd,
- 1,9 miljoen geheel op opbouwbasis en
- ruim 1,7 miljoen door middel van een combinatie van opbouw- en risicobasis

Dat wil dus zeggen dat een op de drie deelnemers in een pensioenregeling een partnerpensioen heeft dat geheel of gedeeltelijk op risicobasis is gefinancierd. Dit hoeft overigens voor betrokkenen geen probleem op te leveren als men maar tot de pensioendatum in de pensioenregeling blijft en niet van de echt scheidt. Op de pensioendatum kan men dan een deel van het ouderdomspensioen ruilen voor een partnerpensioen.³⁹

3. **Ongehuwd samenwonenden.** Hoewel de werkgever niet verplicht is om aan ongehuwd samenwonende deelnemers een partnerpensioen toe te zeggen bevatten verreweg de meeste pensioenregelingen een aanspraak op partnerpensioen. So far so good. De Pensioenwet geeft echter zelf geen definitie van het begrip partner, maar verwijst naar de pensioenovereenkomst die de werkgever met de werknemer heeft gesloten. Nu is er wel een rode lijn in de partnerdefinitie te onderkennen die wordt gehanteerd, maar uniformiteit is ver te zoeken.⁴⁰ Omdat ongetwijfeld in een aantal gevallen niet aan de voorwaarde dat de partner moet worden aan- en afgemeld, wordt voldaan, ontstaan er onwenselijke en onduidelijke situaties.
4. **Scheiding.** De gehuwde, de geregistreerde en de ongehuwd samenwonende partner die als partner kwalificeert heeft bij scheiding op grond van art. 57 recht op een bijzonder partnerpensioen. De hoogte van die aanspraak is zoals hiervoor opgemerkt afhankelijk van wat er aan partnerpensioen is opgebouwd. Bij partnerpensioen dat gefinancierd wordt op risicobasis is dat niets. De partner krijgt dus geen aanspraak op partnerpensioen mee. Dit is op zijn zachtst gezegd raar. Overlijdt de deelnemer, de ex-partner dus, dan is er geen aanspraak op partnerpensioen terwijl een eventuele alimentatie komt te vervallen! Als de deelnemer daarna een andere partner krijgt, komt deze in aanmerking voor een vol partnerpensioen. Dit is anders als het partnerpensioen op opbouwbasis is gefinancierd. In dat geval krijgt de ex-partner aanspraak op dat deel van het partnerpensioen aanspraak zoals tot dat moment (dus niet tijdens de huwelijksperiode of samenwoningsperiode) is opgebouwd. De volgende partner krijgt aanspraak op het overig deel van het partnerpensioen. De Pensioenwet biedt de mogelijkheid om ten tijde van de scheiding een deel van

³⁹ Art. 61 Pensioenwet.

⁴⁰ Zie voor een overzicht van de voorwaarden die verschillende pensioenfondsen stellen: M.Rijnders, *Ongehuwd samenwonen en het partnerpensioen*, VP-bulletin 2014/56.

K.Brandts Bsc en C.A.,T. Van Lier Bsc *Partnerpensioen: wel de lusten niet de lasten?*, Pensioen Magazine 2015/1

opbouwde ouderdomspensioen om te zetten in een aanspraak op partnerpensioen. Het pensioenreglement moet daartoe wel mogelijkheid geven. Het kabinet heeft in 2008 aan de Tweede Kamer toegezegd om in de Pensioenwet op te nemen dat de deelnemer het recht heeft zulks te doen. Tot een wetswijziging heeft deze toezegging nog niet geleid.⁴¹

5. **Uitgeruild partnerpensioen.** Is het partnerpensioen, met schriftelijke toestemming van de partner, op de pensioendatum uitgeruild tegen een hoger ouderdomspensioen en de ex-deelnemer komt te overlijden vóór zijn partner, dan is er geen aanspraak meer op partnerpensioen. Van ruilen komt huilen als deze geen eigen inkomen heeft. De vraag is overigens of partijen zich goed realiseren wat het gevolg is van een dergelijke ruil.
6. **Partner niet aangemeld.** Het komt voor dat de ongehuwd samenwonende deelnemer in een pensioenregeling zijn partner, die voldoet aan de voorwaarden die het pensioenreglement stelt, niet aanmeldt bij de pensioenuitvoerder. Nagenoeg alle pensioenfondsen stellen de eis dat de partner aangemeld moet zijn om aanspraak te kunnen maken op een partnerpensioen na overlijden van de deelnemer.⁴² Overlijdt de deelnemer dan heeft de partner die niet is aangemeld geen recht op partnerpensioen, tenzij de pensioenuitvoerder uit coulanceoverwegingen anders besluit.
7. **Partner kwalificeert niet.** Als de partner van de deelnemer niet als partner in de zin van het pensioenreglement voldoet, bijvoorbeeld omdat er geen notarieel samenlevingscontract is of omdat beiden niet op hetzelfde adres zijn ingeschreven, is er geen recht op partnerpensioen.
8. **Eerdere scheiding.** Ingeval het partnerpensioen op kapitaalbasis is gefinancierd en de deelnemer was eerder gehuwd met een andere partner of woonde met een samenlevingscontract ongehuwd samen, dan komt een deel van het partnerpensioen aan die vorige partner toe. Dit is anders indien van het partnerpensioen is afgezien.^{43 44}

---

⁴¹ Zie uitgebreider A.Bollen-Vandenboorn en G.J.B.Dietvorst, *Twintig jaar Wet VPS: tijd voor onderhoud*, Pensioen Magazine 2015.

⁴² Zie voor een overzicht van de voorwaarden die verschillende pensioenfondsen stellen:

- M.Rijnders, *Ongehuwd samenwonen en het partnerpensioen*, VP-bulletin 2014/56.
- K.Brands Bsc en C.A.T. Van Lier Bsc *Partnerpensioen: wel de lusten niet de lasten?*, Pensioen Magazine 2015/1

⁴³ Art. 57 lid 4 Pensioenwet bepaalt dat van de regel dat de partner bij beëindiging van de partnerrelatie (huwelijk, geregistreerd partnerschap of ongehuwd samenwonen) een aanspraak krijgt op bijzonder partnerpensioen kan worden afgeweken bij voorwaarden in verband met de partnerrelatie of een schriftelijke overeenkomst met betrekking tot de scheiding anders overeenkomen.

⁴⁴ Het is niet ongebruikelijk dat in het notarieel samenlevingscontact wordt bepaald at als de relatie anders dan door overlijden wordt beëindigd er geen aanspraak is op partnerpensioen. In dat geval blijft het partnerpensioen volledig in tact voor een volgende partner. Het is overigens maar de vraag of de partner zich dit realiseert bij het sluiten van de samenlevingsovereenkomst.

9. **Korting jongere partner.** Het komt voor dat in de pensioenregeling een bijzondere bepaling wordt opgenomen voor de hoogte van het partnerpensioen ingeval er een groot leeftijdsverschil is tussen de deelnemer en diens partner. Een dergelijke bepaling voorkomt sterfbeduwelijken met een veel jongere partner en wordt de solidariteit begrensd. Een voorbeeld van een korting is te vinden in het Bedrijfstakpensioenfonds Waterbouw. Daar is bepaald dat het partnerpensioen met 3% wordt gekort voor elk jaar dat het leeftijdsverschil tussen de deelnemer en diens partner groter is dan 10 jaar. Het gerechtshof Den Haag oordeelde onlangs dat dit geen indirecte discriminatie oplevert.⁴⁵ In het onderhavige geval werd het partnerpensioen met 39% gekort! Pensioenfonds MITT (Textiel- en confectie-industrie) en Pensioenstichting Transport hanteren een kortingspercentage van 2,5 voor elk jaar dat het leeftijdsverschil groter is dan 10 jaar.
10. **Geen dekking boven € 100.000.** De per 1 januari 2015 ingevoerde aftopping van het pensioengevend loon en het de premiegrens voor de lijfrentepremieaftrek heeft ook zijn weerslag op de hoogte van het partnerpensioen. Het is niet altijd zo dat de gevolgen voor het partnerpensioen van deze aftopping zijn gecompenseerd door middel van een netto-pensioen of een overlijdensrisicoverzekering.

Het Pensioenlab heeft recent een advies uitgebracht over de toekomst van het nabestaandenpensioen. Er werd daartoe een enquête uitgevoerd onder verschillende jongeren (111 respondenten).⁴⁶ Het overgrote deel van de ondervraagden (82%) vindt het belangrijk dat er een nabestaandenpensioen is. De conclusie was dat jongeren graag een nieuw nabestaandenpensioen willen met een uniform (ruimer dan nu) partnerbegrip op risicobasis. De reden van de keuze voor het partnerpensioen op risicobasis is dat men af wil van het verwarrende onderscheid opbouw- en risicobasis. Partnerpensioen op risicobasis past volgens de werkgroep ook beter bij der arbeids- en partnermobiliteit. Wat betreft de hoogte van het partnerpensioen wordt gekozen voor 50% van het loon. Een krappe meerderheid (54%) vindt het niet wenselijk dat de ex-partner recht houdt op partnerpensioen.

Al met al wijst alles erop dat een herbezinning op het partnerpensioen in de tweede pijler geen gek idee is.

⁴⁵ Gerechtshof Den Haag 9 juni 2015, ECLI NLGHDHA:2015:1285.

⁴⁶ Het PensioenLab, www.pensioenlab.nl is een initiatief van CNV Jongeren, FNV Jong en VCP Professionals. Het platform biedt jonge mensen een podium om in contact te komen met elkaar, pensioenfondsen en werkgever.

De inkomensvoorziening van de partner van degene die anders dan als werknemer aan het arbeidsproces deelneemt, staat los van de hiervoor genoemde bijzondere situaties. Ik duid deze groep hier even aan als ondernemers. Het is niet logisch als de partnervoorziening voor de ondernemer minder vanzelfsprekend of minder solide is of zou moeten of mogen zijn dan die voor de werknemer.

Er dient hier een onderscheid gemaakt te worden tussen IB-ondernemer, inclusief de zzp-er, en de DGA.

De ondernemer kan onder dezelfde voorwaarden als een werknemer die in een pensioenregeling deelneemt of een zelfstandig beroepsbeoefenaar met succes een beroep doen op een Anw-uitkering. Het verschil in het nadeel van de ondernemer is dat er voor hem geen Anw- hiaat pensioen is. Dit kan overigens anders zijn voor de DGA.

De IB-ondernemer zal zelf het initiatief moeten nemen om inkomensvoorziening te treffen voor zijn partner. Een (dalende) overlijdensrisicoverzekering en/of een lijfrenteverzekering/ bancaire lijfrente is daarvoor de meest voor de hand liggende oplossing. Of en hoeveel IB-ondernemers op deze manier een passende inkomensvoorziening voor de partner hebben getroffen is niet bekend, maar het lijkt me niet te gewaagd om te veronderstellen dat de situatie minder rooskleurig is dan bij deelnemers in een pensioenregeling. Het is niet ondenkbaar dat door ondernemers voorzieningen zijn getroffen in de vorm van de overlijdensrisicoverzekering. Bij de vaststelling van de hoogte van het verzekerde kapitaal is een inschatting gemaakt van de toekomstige rente. Nu deze lager is dan ooit is niet ondenkbaar dat in veel gevallen het verzekerde kapitaal veel te laag is.

Een ander punt dat in het nadeel van de ondernemer (niet de DGA) is, is dat bij scheiding de partner van de ondernemer wat betreft de ouderdoms- en nabestaandenvoorziening niet wordt beschermd door de Pensioenwet en door de Wet Verevening Pensioenrechten bij scheiding.

De inkomensvoorziening van de partner van de DGA is enigszins vergelijkbaar met die van deelnemers in een collectieve pensioenregeling. Evenals voor de gewone werknemer is de inhoud van pensioenregeling bepalend. Hoewel de pensioenregeling voor de DGA tevens doorgaans een toezegging van het partnerpensioen omvat, wil dit nog niet zeggen dat deze is gewaarborgd. Met andere woorden: het is maar de vraag of de BV de uit de toezegging voortvloeiende verplichting bij een verzekeraar heeft ondergebracht. Is dat niet geval dan is het onzeker of de BV voldoende middelen heeft om het partnerpensioen levenslang uit te keren. De BV is immers niet verplicht om dit risico extern onder te brengen. In een aantal gevallen gebeurt dat wel en in een aantal gevallen niet. De accountant of de belastingadviseur van de DGA speelt hierbij een belangrijke rol.

De inkomensvoorziening voor de partner van de DGA is hiermee hoogst onzeker geworden.

De inkomensvoorziening voor de partner van de ondernemer (IB-ondernemer, zzp-er en de DGA) is nog onzekerder dan die van de partner van werknemers (geen DGA). Maatschappelijk gezien is dat niet wenselijk. Mogelijk biedt een vrijwillige of verplichte risicodekking als onderdeel van de Anw een oplossing. De eerder geformuleerde uitgangspunten en criteria voor een fiscaal pensioenkader gelden ook hier. Met name het aspect van de waarborging van de aanspraak weegt hier zwaar.

DGA-pensioen. Een onderwerp dat de gemoederen de afgelopen jaren bezig heeft gehouden is het pensioen van de directeur-groootaandeelhouder (DGA).⁴⁷ Velen hebben zich afgevraagd hoe het nu verder moet met het pensioen van de DGA. Het gaat dan natuurlijk over het eigen beheer. Voor een schets van de problematiek verwijst ik naar

1. de brief van de staatssecretaris van Financiën van 6 december 2013 (DB/2013/576);
2. de reactie daarop van de Werkgroep ondernemerspensioen;
3. de brief van 2 juni 2014 Oplossingsrichtingen pensioen in eigen beheer;⁴⁸
4. de brief van de staatssecretaris van Financiën van 1 juli 2015.⁴⁹

Van geen van de door de Staatssecretaris aangedragen oplossingsrichtingen ben ik gecharmeerd. Wat mij betreft is er in het pensioensysteem geen ruimte voor pensioen in eigen beheer (en ook niet voor de oudedagsreserve). Afschaffen van pensioen in eigen beheer en de oudedagsreserve is de enige optie.

De staatssecretaris merkt in zijn brief .... op:

“ Inmiddels wordt steeds vaker de maatschappelijke vraag gesteld of het pensioen in eigen beheer niet aan het einde van zijn levenscyclus gekomen is. Ook de Belastingdienst stelt vast de DGA's weinig nieuwe pensioenverplichtingen in eigen beheer aangaan en dat aan bestaande pensioenverplichtingen in eigen beheer in het merendeel van de gevallen niet meer gedoteerd wordt. Er wordt gesuggereerd een uitfasering ook in de overweging mee te nemen, mits die begeleid wordt door een aantrekkelijke overgangsregeling. Ik hoor graag of uw Kamer prijs zou stellen op een uitwerking van een dergelijke route, die ook de uitvoering door de Belastingdienst sterk zou kunnen vereenvoudigen.”

---

⁴⁷ De discussie gaat over het eigen beheer van het DGA-pensioen, maar wat mij betreft loopt het vraagstuk van de oudedagsreserve van de IB-ondernemer hier parallel aan.

⁴⁸ Kamerstukken II 2013/14 33 752, nr. 94.

⁴⁹ Eerste Kamer, vergaderjaar 2014/15, 33 752, AA

De Kamer zou meteen de staatssecretaris moeten vragen om deze route ook uit te werken. De eerder genoemde ingangsdatum van een nieuw regime voor pensioen in eigen beheer, te weten 1 januari 2016, kan mijns inziens toch al niet meer gehaald worden.

In de laatste brief werkt de staatssecretaris twee varianten uit: de oudedagsbestemmingsreserve (OBR) en het oudedagssparen in eigen beheer .

Beide door de staatssecretaris uitgewerkte oplossingsrichtingen betekenen dat naast de bestaande fiscale kaders voor het pensioen in eigen beheer een nieuw wettelijk kader inclusief overgangsrecht moet worden ontwikkeld. Afhankelijk van de overgangsregeling zal de oude situatie nog enkele decennia blijven bestaan. De uitvoeringslasten van de Belastingdienst zullen er zeker niet lager door worden. Voor belastingadviseurs betekent het omzet.

Tenzij voor afschaffen voor de toekomst en bevriezen van de opgebouwde eigen beheer-reserves wordt gekozen zal, zowel de wetgeving als de uitvoering ervan in complexiteit onevenredig toenemen. Zeker als men bedenkt dat de gewone fiscale pensioenregels voor zo'n 8 miljoen werknemers gelden en de huidige en de nieuw te ontwikkelen regels voor de DGA zich richten op ongeveer 100 000 DGA's.

Afschaffen van het eigen beheer voor de toekomst en bevriezen van de reeds opgebouwde reserves is wat mij betreft de enige begaanbare weg.⁵⁰ Pensioen en financiering van de eigen onderneming zijn twee doelstellingen die niet met elkaar te verenigen zijn. Zoals ik eerder aangaf is een van mijn ankerpunten dat pensioen gewaarborgd moet zijn en de daartoe bestemde middelen buiten de directe beschikkingsmacht van betrokkene moet zijn. Ik zie niet in waarom er voor een gewone werknemer wel een onderbrengingsplicht is en voor een DGA niet. De gewone werknemer zal zijn pensioengeld ook wel in zijn eigen woning willen beleggen.

Overigens vind ik het oudedagssparen, in eigen beheer, zoals de staatssecretaris in zijn laatste brief schetst, de next best oplossing. Maar de regelgeving wordt complexer. Er komt immers voor de DGA een tweede regime bij naast de mogelijkheid om een eindloon, -middelloonregeling of een beschikbare premiereregeling toe te zeggen en extern onder te brengen. In dat geval zijn de regels van toepassing zoals voor een gewone werknemer gelden. Bovendien geeft oudedagssparen in eigen beheer ruimte voor echtscheidingsplanning. Zolang immers nog geen lijfrente is bedongen is de Wet Verevening Pensioenrechten bij Scheiding niet van toepassing. De positie van de partner van de DGA is bij scheiding voor

---

⁵⁰ Afschaffen voor verleden en toekomst met als gevolg belastingheffing over de fiscale waarde, doet de pensioengedachte geen goed en levert liquiditeitsproblemen op bij de DGA.

omzetting in een lijfrente aanzienlijk zwakker dan bij scheiding na omzetting in een lijfrente.⁵¹

Echtscheiding en pensioen. Op 1 mei 1995 trad de Wet Verevening Pensioenrechten bij scheiding (hierna Wet VPS) in werking. De wet regelt in geval van scheiding de verdeling van de tijdens het huwelijk of geregistreerd partnerschap opgebouwde ouderdomspensioen. De fiscaliteit speelt bij de toepassing van deze wet geen rol.

Na 10 jaar werd de werking van de wet min of meer gelijktijdig door een tweetal werkgroepen onafhankelijk van elkaar geëvalueerd.⁵² Een van de aanbevelingen van het SEO-rapport was dat conversie de hoofdregel zou moeten zijn. De conclusie van het CCP-rapport was dat de wet de doelstelling van de wetgever beantwoordde, maar wel gemoderniseerd diende te worden. In beide rapporten werd geconcludeerd dat de kennis over de wet bij de advocatuur en het notariaat onder de maat was.

Het kabinet reageerde op de beide rapport in een uitvoerige brief aan de Tweede Kamer met daarin een serieus actieplan.⁵³

Omdat op 1 mei van dit jaar de Wet VPS 20 jaar bestond is door Anouk Bollen en ondergetekende de proef op de som genomen of het kabinet de toezeggingen uit 2009 had uitgevoerd. Tot onze grote teleurstelling was er op geen enkel punt (merkbaar) initiatief genomen.⁵⁴

Onder verwijzing naar genoemde publicatie wil ik de verantwoordelijke bewindslieden, de Minister van Justitie en veiligheid en de Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid oproepen om tot actie over te gaan. Wellicht is enige aansporing nodig in de vorm van Kamervragen.

Zojuist merkte ik op dat bij de toepassing van de Wet VPS de fiscaliteit geen rol speelt. Dat is anders als partijen de wet VPS buiten toepassing verklaren of als de ene partner de andere partner bij een ongelijke verdeling van de aanspraken de andere partner compenseert door middel van geld of een vermogensbestanddeel. De partner die wordt gecompenseerd door middel van geld of een ander vermogensbestanddeel verzilvert op

---

⁵¹ In de brief van juli 2015 wordt het oudedagssparen in eigen beheer omgezet in een lijfrente. Hierdoor is het geen pensioen meer en valt niet onder de Wet Verevening Pensioenrechten bij Scheiding. De staatssecretaris geeft aan dat die wet eventueel kan worden aangepast.

⁵² G.J.B. Dietvorst e.a. *10 Jaar Wet verevening pensioenrechten bij scheiding*. Universiteit van Tilburg Competence-Centre for Pension Research 2006.

L.M. Kok, J. van der Sluis, D. Hollanders, I. Witte. *Evaluatie Wet verevening pensioenrechten bij Scheiding*. SEO Economisch Onderzoek 2007.

⁵³ Brief van 24 juni 2009, aan de Tweede Kamer, vergaderjaar 2008-2009, 29 481, nr. 19.

⁵⁴ A.H.H. Bollen-Vandenboorn en G.J.B. Dietvorst, *Twintig jaar Wet VPS: tijd voor onderhoud*. Pensioen magazine 2015, nummer 5.

die manier toekomstig inkomen. Het gevolg is dat belasting wordt geheven bij degene die wordt gecompenseerd en aftrek bij degene die compenseert.⁵⁵

Ik maak het wat concreter. Bij een scheiding komen partijen overeen dat ieder zijn eigen pensioen houdt. Dit heeft op zich geen fiscale gevolgen. Omdat de waarde van de beide pensioenaanspraken niet gelijk is, komen partijen overeen dat de partij met de grotere aanspraak de ander compenseert door uit de gemeenschappelijke boedel een extra vermogensbestanddeel of geldbedrag te geven. Dit leidt tot aftrek bij de ene partij en belastingheffing bij de andere partij. De pensioentermijnen worden te zijn er tijd gewoon belast bij de ontvanger.

Omdat dit in feite een overbodige en nutteloze tussenstap is, is er in het CCP-rapport voor gepleit om deze op te heffen. Bovendien is de tussenstap niet budgettair neutraal maar eerder in het nadeel van de fiscus. De partij die de compensatie af kan trekken zal doorgaans een hoger inkomen hebben dan de partij die wordt gecompenseerd.⁵⁶

Lijfrenteclausule buitenland. De problematiek van het uitvoeren van de lijfrenteclausule in het buitenland van een eerder in Nederland gesloten lijfrenteovereenkomst is een slepend probleem. In het kort komt het er op neer dat de begunstigde in Nederland geen lijfrente kan kopen voor het kapitaal dat uit de lijfrentepolis beschikbaar komt, terwijl hij daartoe wel contractueel verplicht is. De enige uitweg is dan om de polis af te kopen met als gevolg progressieve heffing over het kapitaal vermeerderd met 20% revisierente. Ruim zes jaar geleden stelde ik deze thematiek aan de orde waarna er door Blok Kamervragen werden gesteld.⁵⁷

In de kern gaat het om de juridische duiding van de feiten. De Nederlandse Bank (DNB) en stelt zich op het standpunt dat er sprake is van twee overeenkomsten. De eerste, de kapitaalverzekering met gerichte lijfrenteclausule is tot uitkering gekomen op de einddatum. De tweede is de lijfrenteovereenkomst die daarna wordt gesloten. Het gaat in de uitkeringsfase in de visie van DNB over een nieuwe overeenkomst.

Sedert een aantal jaren stuit de klant op de houding van de verzekeraar of bank. Omdat de uitkeringsfase van de lijfrenteovereenkomst, naar mijn mening ten onrechte, wordt gezien als een nieuwe overeenkomst en de verzekeringnemer niet in Nederland woonachtig is, zou hier sprake zijn van grensoverschrijdende dienstverlening. Het gevolg daarvan is dat op het vervolg van de lijfrenteovereenkomst het contractenrecht van het woonland van de

---

⁵⁵ Art. 3.102 derde lid respectievelijk art. 6.3 eerste lid onderdeel d Wet inkomstenbelasting 2001.

⁵⁶ In de praktijk wordt er veelal wel verrekend, maar wordt het niet als zodanig benoemd. Er vind dan dus geen aftrek en geen belastingheffing plaats.

⁵⁷ Tweede Kamer, vergaderjaar 2009-2010, 1575 Aanhangsel. Blok stelde de vragen naar aanleiding van mijn publicatie "Raar maar waar" in FD selections van 21 december 2009.

verzekeringnemer van toepassing is. Dit wordt begrijpelijkerwijs als onwenselijk gezien. Voor de emigrant rest alleen de mogelijkheid om het verzekerd kapitaal op te nemen (afkoop), met als gevolg belastingheffing over het ontvangen afkoopbedrag vermeerderd met 20% revisierente. Moeten we maar accepteren, zoals de minister stelt in zijn antwoord op de vragen van Blok, dat er bij emigratie helaas nu eenmaal op tal van gebieden voor- en nadelen optreden?

Levensverzekeraars baseren zich voor het gevoerde beleid op de visie van DNB.

Hoewel oplossingen zijn aangedragen, Kamervragen zijn gesteld en er een aantal publicaties aan is gewijd, is de situatie nog steeds zoals hiervoor geschetst.⁵⁸

Ook al zou de visie van DNB juist zijn en de uitkeringsfase een nieuwe overeenkomst zijn, kan gesteld worden dat er geen sprake is van grensoverschrijdende dienstverlening, omdat het initiatief voor het sluiten van de veronderstelde nieuwe overeenkomst niet uitgaat van de verzekeraar en deze zich niet actief op de buitenlandse markt begeeft. En ook al zou men tot het oordeel komen dat de in Nederland gevestigde verzekeraar wel actief op buitenlandse markt is, dan kan het Nederlandse contractenrecht van toepassing verklaard worden als de verzekeringnemer de Nederlandse nationaliteit heeft.⁵⁹ De hoofdregel is dat het recht dat van toepassing is het recht is van de lidstaat van de verbintenis (waar het risico gelegen is). Als echter de verzekeringnemer een natuurlijk persoon is en zijn gewone verblijfplaats heeft in een andere lidstaat dan die waarvan hij onderdaan is, kunnen partijen het recht kiezen van de lidstaat waarvan hij onderdaan is. Dit is een passende oplossing voor verzekeringnemers van lijfrentepolissen die emigreren en de Nederlandse nationaliteit hebben.

Blok vroeg ook of het probleem zich ook voor kan doen bij pensioenkapitalen die op de pensioendatum moeten worden omgezet in een direct ingaand pensioen. De minister van Financiën antwoordt dat dat niet is uitgesloten en stelt dat het uiteindelijk aan de rechter is om te bepalen of dan sprake is van één bestaande overeenkomst of van meerdere overeenkomsten. Dit was begin 2010.

De problematiek bij pensioenregelingen lijkt mij gelijk aan die bij beschikbare premieregeling in de tweede pijler die is ondergebracht bij een verzekeraar of een PPI.

1. De deelnemer in een beschikbare premieregeling heeft net als de verzekeringnemer van een gerichte lijfrente de contractuele plicht, op straffe van heffing van inkomstenbelasting en revisierente, om een periodieke uitkering te bedingen.
2. Zowel de verzekeringnemer van een lijfrente als de deelnemer in een beschikbare premieregeling kan kort voor de uitkeringsfase bepalen of er ook een nabestaandenvoor-

⁵⁸ Mr. P.J. Kwekel, *Patstelling bij uitvoering lijfrenteclausule voor wie niet meer in Nederland woont*, Pensioen magazine april 2010.

⁵⁹ Art. 32, lid 1 en 2 Richtlijn 2002/83/EG.

- ziening moet worden getroffen in de uitkeringsfase.
3. De deelnemer in een beschikbare premiereregeling heeft op de ingangsdatum van de uitkeringen op basis van het zogenoemde shoprecht de mogelijkheid om voor de uitkeringsfase voor een andere uitvoerder te kiezen.⁶⁰
  4. Bij een beschikbare premiereregeling staat, net als bij een lijfrenteovereenkomst vast van wiens leven de periodieke uitkeringen afhankelijk zullen zijn.
  5. De deelnemer kan, net als bij een lijfrente kiezen voor een tijdelijk hogere uitkering.

Gesteld dat het probleem bij beschikbare premiereregelingen bij de tweede pijler gelijk is aan dat bij lijfrenten, dan is het belangrijk dat daar een oplossing voor gezocht wordt, gezien de opmars van deze pensioenregelingen. De financiële belangen zijn dan doorgaans groter.

Als pleister op de wonde zou het Ministerie van Financiën kunnen bepalen dat in dergelijke afkoopsituaties de 20% revisierente niet verschuldigd is.

Alles overziend is dit een behoorlijke vlek op het blazoen van verzekeraars dat zij wat betreft de uitvoering van lijfrenteovereenkomsten niet voor het belang van hun klanten opkomen.

Grensoverschrijdende pensioenuitkeringen. Voor een uitgebreide analyse en beschouwing over belastingheffing over grensoverschrijdende pensioenuitkeringen verwijs ik naar het proefschrift van Starink⁶¹ en volsta met een paar opmerkingen.

Met de conclusie van Starink dat het onderscheid tussen particulierpensioen en overheidspensioen in grensoverschrijdende situaties veel praktische en theoretische bezwaren met zich meebrengt en dat de argumenten voor het onderscheid achterhaald zijn, ben ik het eens. Het onderscheid tussen particulierpensioen en overheidspensioen dient daarom opgeheven te worden. Het gevolg daarvan is dat de problematiek van gemengde pensioenen en de interpretatieproblemen wat betreft de vraag wat nu overheidspensioen is, tot het verleden behoren.

Over het voorstel van Starink om de heffingsrechten evenredig en gelijkwaardig, over de woonstaat en de kasstaat te verdelen, ben ik minder enthousiast.

In de redenering van Starink, dat de bronstaat en de woonstaat een gedeeld heffingsrecht hebben ben ik het eens. Starink kent de bronstaat geen heffingsrecht toe omdat deze in de

---

⁶⁰ Art. 81 Pensioenwet legt verzekeraars van een beschikbare premiereregeling en van een kapitaalovereenkomst de verplichting op verzoek van de deelnemer rechtstreeks over te dragen aan een andere pensioenuitvoerder. Art. 81a Pensioenwet geldt voor PPI's en heeft dezelfde strekking.

⁶¹ B. Starink. *Belastingheffing over particulierpensioen en overheidspensioen in grensoverschrijdende situaties*, Kluwer Deventer 2015. Blz. 244 en 87 e.v.

opbouwperiode een faciliteit of uitstel van belastingheffing heeft verleend, maar omdat de voorziening in dat land met gebruikmaking van overheidsvoorzieningen, zoals wetgeving en infrastructuur van dat land is opgebouwd. De opbouwstaat heeft met andere woorden

de omstandigheden gecreëerd voor de opbouw van de voorziening. In die zin ben ik het met Starink eens dat zowel de bron- als de woonstaat aanspraak kunnen maken op een deel van de belastingheffing.

De uitwerking daarvan zou ik anders doen. Starink kiest ervoor om de heffingsrechten gelijkmatig te verdelen, omdat die methode de meeste voordelen en de minste nadelen heeft ten opzichte van een volledige woonland-, bronland-, oorsprongland- of kaslandheffing. Kort samengevat noemt hij als voordelen:

1. De methode is het meest rechtvaardig voor beide betrokken landen.
2. Het leidt tot een gelijkwaardig eindresultaat wat de verdragsonderhandelingen versoepelt.
3. Het is in lijn met het draagkrachtbeginsel en leidt niet tot een onuitvoerbare situatie.
4. Een gedeeld heffingsrecht is voor belastingplichtigen evenwichtiger, omdat de uiteindelijke belastingdruk niet wordt gedomineerd door een van beide landen.

Mijn voorkeur gaat meer uit naar de methode waarbij het bronland een bronheffing van stel 15 % toepast op de uitgaande pensioenuitkeringen (inclusief lijfrenten). Vervolgens betreft het woonland de pensioenuitkeringen in de heffing en verleent een credit voor de ingehouden bronbelasting. Deze credit wordt gemaximeerd op de belasting die in het woonland verschuldigd is over dat inkomen. Omdat het percentage bronbelasting vrij laag is, zal in verreweg de meeste gevallen het woonland bij heffen.

Nieuw is deze methode niet. In het belastingverdrag met Canada is deze methode al opgenomen. Zie ook het wetsvoorstel voor de belastingregeling Nederland-Curaçao.⁶² Deze methode doet evenwel minder recht aan de gelijkwaardige belangen van de bron- en de woonstaat dan de oplossing van Starink. Daar staat tegenover dat ik meer waarde hecht het feit dat de woonstaat beter rekening kan houden met de draagkracht. De woonstaat mag van mij dominant zijn wat betreft de bepaling van de draagkracht. Deze kan immers het beste rekening houden met persoonlijke omstandigheden. Het lijkt mij nogal omslachtig als twee landen dat zouden moeten doen. Met persoonlijke aftrekposten wordt alleen in de woonstaat rekening gehouden. Bovendien is een vaste bronheffing eenvoudiger in de uitvoering. In de door Starink bepleite methode moet in beide staten rekening gehouden worden met bepaalde persoonlijke aftrekposten. Dit leidt tot onredelijk veel administratieve rompslomp voor belastingplichtigen.

---

⁶² Starink t.a.p. Blz. 91

In de door mij voorgestane oplossing hoeft maar in een land aangifte gedaan te worden. Als voordeel van de vaste bronheffing vermeldt Starink dat deze methode reeds voorkomt in bestaande verdragen.

De toekomst

Vernieuw en behoud het goede. Internationaal wordt er met waardering naar het Nederlandse pensioenstelsel gekeken. Dit komt onder meer door het fiscale kader dat het mogelijk maakt dat iedereen een adequate oudedagsvoorziening op kan bouwen met fiscale begeleiding.

Er is wat mij betreft vanuit fiscaal en juridisch perspectief geen enkele aanleiding om (verder) te tornen aan de omkeerregel.⁶³ De omkeerregel voor pensioen en lijfrente past immers in de inkomensbeleving van burgers dat de middelen die opzij gezet moeten worden ter beveiliging van iemands levensstandaard niet belast worden als men de aanspraak verkrijgt, maar pas indien en zodra men de uitkering krijgt. Gedurende de uitstel- of opbouwperiode kan men immers op geen enkele manier over de middelen beschikken en is de kans aanwezig dat men nooit iets zal ontvangen, namelijk als men overlijdt voordat de uitkeringen gaan vloeien.

Dat er door de wetgever voorwaarden worden gesteld om ervoor te zorgen dat de afgezonderde gelden daadwerkelijk aangewend worden als levenslange inkomensvoorziening met bijbehorende sanctiebepalingen is redelijk.

Over of de omkeerregel een plafond moet hebben, kan men van mening verschillen. In dit verband wordt wel opgemerkt dat boven een bepaalde grens het niet meer gaat om pensioenopbouw, maar om vermogensopbouw. De vraag is echter waar die grens dan ligt? Hoe hoog die lat ligt, wordt door de politiek bepaald.

De recente aftopping van het pensioengevend inkomen op € 100 000 vind ik een gevaarlijke ontwikkeling. Het zou wel eens een glijmiddel kunnen zijn voor verdere aftopping. De omkeerregel is hiermee een budgettair instrument geworden dat potverteren door de overheid op de loer ligt. Het aantrekkelijke voor de overheid is dat op de pensioengelden een spijkerharde belastingclaim rust. Aftopping van de omkeerregel betekent gewoon nu minder inkomensderving voor de overheid, maar op termijn ook minder inkomsten. Wat betreft het nettopensioen en nettolijfrente ligt het gevaar op de loer dat de uitkeringen te zijner tijd nog een keer deels in de heffing worden betrokken als de economische situatie op dat moment daar aanleiding voor geeft.

---

⁶³ De invoering per 1 januari 2015 van het nettopensioen en de nettolijfrente zie ik als een vergissing. Hopelijk is de levensduur ervan korter dan die van de levensloopregeling.

Desondanks ben ik niet principieel tegenstander van een aftopping van het pensioengevend inkomen. Van het nettopensoen en nettolijfrente daarentegen ben ik geen fan.

Een pensioenvrijstelling in box 3 voor degenen die geen of weinig pensioen opbouwen, maar die wel ander vermogen hebben dat dezelfde functie vervult, heeft mijn voorkeur. De oudedagsvrijstelling zoals die gold onder de werking van de Wet op Vermogensbelasting 1964, was eenvoudiger en werkte naar tevredenheid.⁶⁴

Zoals eerder opgemerkt, ben ik in positief over de opzet van het fiscale kader in de tweede en de derde pijler. Voor zover ik weet, is er geen enkel land dat fiscale begeleiding kent in de derde pijler indien en voor zover het pensioen in de tweede pijler ontoereikend is. Dit vind ik eerlijk en rechtvaardig. Als het aan mij ligt blijft deze systematiek overeind, maar krijgt het wel een opknapbeurt. Dat er nog een groot aantal verschillende fiscale regelingen zijn ten aanzien van de opbouw van oudedagsvoorzieningen met fiscale begeleiding, is naar mijn mening niet meer van deze tijd. Alle regelingen, zoals eerder genoemd hebben hetzelfde doel en strekking, namelijk de opbouw van een levenslange inkomensvoorziening voor de post-actieve periode. De verschillende fiscale regelingen die ik eerder noemde, stammen deels uit de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw toen een rekenmachine zeker nog geen gemeengoed was. De stamrechtvrijstelling, nu stakingswinstlijfrente, met bijbehorende imputatieregeling is zelfs nog veel ouder. De gewijzigde situatie op de arbeidsmarkt vraagt bovendien om een andere benadering.

De opzet en methodiek zoals die momenteel gangbaar is, zou ik niet los willen laten. Het is wel zinvol om deze naar een hoger niveau te brengen.

Ik zie niet in waarom niet alle hiervoor genoemde fiscale regelingen geüniformeerd zouden kunnen worden. De gedachte daarbij is dat een oudedagsvoorziening voor iedereen even relevant is en gewaarborgd moet zijn. Bovendien hebben alle fiscale regelingen voor de oudedag hetzelfde doel: een levenslange inkomensvoorziening voor de inactieve periode. Ook is het fiscale kader op hoofdlijnen al gelijk: de premie is aftrekbaar en de uitkering belast. Bij niet-reguliere afwikkeling treden sanctiebepalingen in werking.

De Nationale Pensioendialoog. Recent voerde de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid door middel van onder andere een aantal dialoogbijeenkomsten de Nationale Pensioendialoog.⁶⁵ Iedereen kon daar aan meedoen en opvattingen en ideeën

⁶⁴ De oudedagsvrijstelling (art. 14 en 14 b Wet op de Vermogensbelasting 1964) gold van 1981 tot 2011 voorzag in een extra verhoging van de belastingvrije som. Zie uitgebreider mijn Fiscale Monografie nr. 4 *Gezins- en oudedagsverzorging deel B: Vermogensbelasting en Successiewet*, Kluwer Deventer 1983.

⁶⁵ www.denationalepensioendialoog.nl

naar voren brengen. Het ging daarbij om de vraag hoe het aanvullend pensioenstelsel, gezien het feit dat mensen steeds ouder worden en de arbeidsmarkt verandert, ingericht moet worden om aan te sluiten bij en klaar te zijn voor de eenentwintigste eeuw.

Op basis van de opbrengst van de Nationale Pensioendialoog heeft het kabinet een vijftal varianten voor de inrichting van het pensioenstelsel uitgewerkt en op basis daarvan een aantal hoofdlijnen geformuleerd voor de toekomstige inrichting van het aanvullend pensioenstelsel.⁶⁶

De relatie met het fiscale kader staat weliswaar niet leidend in de discussie, maar is toch cruciaal bij de uitwerking van een nieuw stelsel. Voorkomen moet worden dat er verschil blijft bestaan in de fiscale steun die men in de verschillende pensioenregelingen krijgt.

Voor welke inrichting van het aanvullend pensioenstelsel ook wordt gekozen, de fiscale regelgeving mag dit niet belemmeren, maar moet dit begeleiden. Dat daarbij het doel van pensioen, te weten een (in principe) levenslange inkomen vervangende voorziening in het oog gehouden moet worden, spreekt voor zich. De fiscaliteit moet dus faciliterend zijn.

Zoals gezegd gaat het bij de Nationale Pensioendialoog om de toekomst van het aanvullend pensioenstelsel en niet om het ondernemerspensioen en lijfrenten.

Toch is een aantal van de 7 “Waarden voor een toekomstig pensioenstelsel” zoals in de brief wordt geformuleerd voor het overige deel van het pensioenstelsel ook van belang. Ik noem er een paar.

- **Terugval in levensstandaard.** Een grote terugval in levensstandaard na pensionering moet voorkomen worden. “Maar mensen willen meer dan voorkomen van armoede: zij willen dat ze na pensionering ongeveer kunnen blijven leven zoals ze gewend zijn(....). Ook kan een te groot beroep op toeslagen en andere collectieve middelen worden voorkomen.” Daarom maakt de overheid de opbouw van een aanvullend pensioen fiscaal aantrekkelijk en stelt zij op verzoek de deelname aan de regeling voor een bedrijfstak verplicht.
- **Transparant en eenvoudig systeem.** Tijdens de Nationale Pensioendialoog bleek dat velen willen dat hun pensioen eenvoudiger wordt. Men wil meer inzicht in de manier waarop hun pensioen tot stand komt en wil beter geïnformeerd worden. De deelnemer moet inzicht hebben in de risico's die worden gedeeld.
- **Pensioen is een gedeelde verantwoordelijkheid.** De Staatssecretaris ziet pensioen als een gezamenlijke verantwoordelijkheid van overheid, werkgevers en werkenden.

De andere waarden “Samen risico's delen” en “Een op maat gesneden pensioen” zijn in zekere zin een-op-een-toepasbaar op het ondernemerspensioen en lijfrenten.

---

⁶⁶ Kamerbrief “Hoofdlijnen van een toekomstbestendig pensioenstelsel” van 6 juli 2015 van de Staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid aan de Tweede Kamer.

Over het beeld dat in de veranderende arbeidsmarkt steeds minder werkenden pensioen opbouwen, merkt de staatssecretaris op dat er steeds meer groepen werkenden ontstaan voor wie het aanvullend pensioen niet vanzelfsprekend is geregeld. “Als werkenden onvoldoende of geen pensioen opbouwen, is dat niet alleen een probleem voor hen zelf, maar kan dat ook leiden tot een probleem voor de overheid door een hogere druk op de collectieve voorzieningen.”

“Flexwerkers bouwen vaak kleine stukjes pensioen op bij verschillende fondsen, die in een later stadium vanwege de hoge uitvoeringskosten die dit met zich meebrengt door pensioenuitvoerders worden afgekocht. Verder hebben flexwerkers te maken met wachttijden voordat hun pensioenopbouw bij een nieuwe werkgever van start gaat.

One-size-fits-all. Voortbordurend op alle genoemde ontwikkelingen lijkt de overgang naar één fiscaal kader voor alle vormen van fiscaal begeleidde oudedags- en nabestaandenvoorzieningen voor alle werkenden voor de hand liggend.

Iedereen die aan het arbeidsproces deelneemt, kan dan onder dezelfde voorwaarden en met eenzelfde fiscale begeleiding (lees: aftrek) een adequate oudedags- en nabestaandenvoorziening opbouwen. Een dergelijk uniform systeem wordt ook wel een Arbeidsvorm Neutraal Pensioenkader genoemd, afgekort als ANP. Het idee is niet nieuw. Eerder is daarvoor in twee rapporten gepleit.⁶⁷ Staats gaat in zijn proefschrift een stap verder en geeft “Guidelines for an integrated model” voor de gehele EU!⁶⁸ Ik beperk me, onder het mom “verbeter de wereld, begin bij jezelf” in eerste instantie tot Nederland.

In mijn beleving is de tijd rijp voor een fiscaal pensioenkader waarbij “one-size-fits-all” het leidende principe is. Deze benadering is anders dan waar in de aanloop naar de Wet inkomstenbelasting 2001, sprake van was. Toen was het idee om een oudedagsparaplu in te voeren. De paraplu was daarbij de allesomvattende regeling waar de verschillende vormen van oudedagsvoorziening onder zouden worden geschaard. De omvang van de paraplu was daarbij de maximale spanwijdte, de maximale fiscale ruimte. Onder de paraplu zouden onder meer de FOR, het werknemerspensioen, het DGA-pensioen en de lijfrente vallen. De fiscale begeleiding zou slechts van toepassing zijn indien en voor zover de regeling onder de paraplu paste. Ondanks het feit dat het een uiterst vernieuwend en haalbaar concept was, is het nooit tot wet verheven. Daarbij speelde onder meer de vormgeving en de technische haalbaarheid een belangrijke rol.

⁶⁷ Prof. Mr. H.M.Kappelle e.a.. *Fiscale behandeling van oudedagsvoorzieningen: het kan beter, eerlijker, efficiënter en eenvoudiger*. Geschriften van de Vereniging voor Belastingwetenschap no. 242.

Prof. dr. G.J.B. Dietvorst e.a. *Arbeidsvormneutraal pensioenkader: een logische vervolgstap*. Werkgroep Arbeidsvormneutraal pensioenkader, Tilburg University 2013.

⁶⁸ G.C.M.C. Staats, *Personal pensions in the EU: “Guidelines for an integrated model*., proefschrift 2014, Tilburg University.

De huidige jaarruimte en reserveringsruimte voor lijfrente bleek het hoogst haalbare. De basisaftrek sneuvelde al snel na de invoering ervan, vanwege de angst voor free-riders gedrag.

Dat de tijd er nu wel rijp voor is, heeft een aantal eerder genoemde oorzaken. Ik noem ze nog even kort.

- De technologische ontwikkelingen en mogelijkheden van de laatste jaren.
- De tweede en derde pijler zijn nog verder naar elkaar toegegroeid.
- De arbeidsmarkt is ingrijpend veranderd.
- Door de invoering van het nettopensioen en nettolijfrente is het beeld van alle regelingen nog onoverzichtelijker en ontoegankelijker geworden.

De waarborges geeft geen ruimte voor de oudedagsreserve en het pensioen voor de DGA in eigen beheer. Eerder gaf ik aan dat de twee pijlers waarop zowel de oudedagsreserve voor de IB-ondernemer als het pensioen in eigen beheer voor de DGA gebaseerd zijn: pensioenopbouw en financiering van de eigen onderneming, conflicteren. Opgemerkt wordt dat de oudedagsreserve en pensioen in eigen beheer geen gelijke grootheden zijn. De oudedagsreserve heeft overwegend het karakter van “uitstel van belastingbetaling” en heeft niets te maken met een voorziening voor de nabestaanden. Het pensioen in eigen beheer heeft een hoger pensioengehalte en veelal een zeker gestelde voorziening voor de nabestaanden in de vorm van een overlijdensrisicoverzekering.

Pensioen moet gewaarborgd zijn en niet afhankelijk van het reilen en zeilen van de onderneming van betrokkene. Zowel op de schouders van de IB-ondernemer als op die van de DGA wordt teveel verantwoordelijkheid gelegd. Bovendien is het uit oogpunt van beleggingsstrategie niet verstandig om alle eieren in één mandje te leggen.

Ik ga hier even voorbij aan de actuele en acute problematiek over hoe het nu verder moet met het pensioen van de DGA en volsta met de opmerking dat de huidige situatie aangeeft dat het gewoon doorgaan op de huidige weg geen reële optie is.

Hoe de aftreksystematiek in de opbouwfase in een one-size-fits-all concept er uit zou moeten zien, laat ik graag over aan anderen en volsta met de contouren.

Het one-size-fits-all concept is een benadering die in ieder geval past in landen die EET of ETT systeem hebben. Landen die de TEE regel hanteren, kunnen dit op een andere manier invullen. Dat kan bijvoorbeeld door de uitkeringen slechts vrij te stellen als ze een bepaald niveau niet te boven gaan.

Hierdoor is het one-size-fits-all concept dat rust op twee basisgedachten gelijkheid en rechtvaardigheid universeel toepasbaar.

1. De eerste basisgedachte, gelijkheid, houdt in dat het fiscale en juridische pensioen kader om pensioen op te kunnen bouwen voor iedereen die aan het arbeidsproces deelneemt gelijk is. Dit wordt een arbeidsvorm neutraal pensioenkader (ANP). In Nederland is dit in verschillende onderzoekscommissie geopperd als model voor een fiscaal kader dat past bij de huidige tijd en huidige arbeidsmarkt. In veel landen zijn de fiscale regels voor de fiscaal begeleide opbouw van werknemerspensioen in de tweede pijler doorgaans anders dan de regels voor de opbouw van privépensioen in de derde pijler (lijfrenten). Dit is niet erg zolang in de arbeidsmarkt een scheiding loopt tussen werknemers en anderen, voornamelijk ondernemers, die aan het arbeidsproces deelnemen.⁶⁹ Die scheiding is niet altijd even duidelijk meer. De tijd dat iemand zijn hele werkzame leven als werknemer bij hetzelfde bedrijf of in dezelfde branche werkzaam is, ligt al ver achter ons.

Eerder is het ANP al genoemd in een tweetal rapporten.⁷⁰ De gedachten en ontwikkelingen die er aan ten grondslag liggen vat ik hier samen.

- Een oudedagsvoorziening die erin voorziet dat iemand na het beëindigen van actieve periode op dezelfde wijze verder kan leven, is voor iedereen van belang. De realiteit is dat de wetenschappelijke, politieke en maatschappelijke discussie in verreweg de meeste gevallen gaat over werknemers en pensioenfondsen. Het maatschappelijk belang voor niet werknemers van een goed pensioen is daarom niet minder groot. Ook voor de ondernemer die later niet meer in zijn levensonderhoud kan voorzien, omdat hij niets heeft gespaard voor zijn oudedag of omdat achteraf blijkt dat hij er ten onrechte van uitging dat zijn bedrijf zijn pensioen was, is een gewaarborgde oudedagsvoorziening van groot belang. Vanuit maatschappelijk en overheidsoogpunt moet voorkomen worden dat er een vermenging plaatsvindt van bedrijfskapitaal en bedrijfsrisico's met pensioen.
- Het voorgaande brengt mee dat de voor pensioen bestemde middelen afgezonderd moeten worden van het overig vermogen van betrokkene. Concreet wil dat zeggen dat de middelen bij een professionele uitvoerder: bank, pensioenfonds of verzekeringmaatschappij ondergebracht moeten worden. Pensioenopbouw – met fiscale begeleiding – binnen de eigen onderneming past daar niet bij. Dit is niet alleen in het belang van betrokkenen, maar ook van de overheid en de maatschappij. Immers als iemand met fiscale begeleiding pensioen opbouwt in de eigen

---

⁶⁹ Onder ondernemers versta ik in dit verband iedereen die niet als werknemer aan het arbeidsproces deelneemt.

⁷⁰ Prof. dr. G.J.B. Dietvorst e.a. *Arbeidsvormneutraal pensioenkader: een logische vervolgstap*. Werkgroep Arbeidsvormneutraal pensioenkader, Tilburg University 2013. - Prof. Mr. H.M. Kappelle e.a. *Fiscale behandeling van oudedagsvoorzieningen: het kan beter, eerlijker, efficiënter en eenvoudiger*. Geschriften van de Vereniging voor Belastingwetenschap 2011 no. 242.

onderneming en later blijkt dat de pensioengelden er niet zijn of ontoereikend zijn, dan loopt de overheid haar belastingclaim mis en bestaat het risico dat iemand een beroep doet op de overheid voor ondersteuning.

- Het is dus niet belangrijk op welke wijze men aan het arbeidsproces deelneemt: als werknemer, als ondernemer of als beide. Hoewel de maatschappelijke en juridische positie van ondernemers niet dezelfde is als die van werknemers, zouden zij wat betreft pensioenopbouw op dezelfde wijze behandeld moeten worden. De consequentie daarvan is dat ondernemers verplicht aan pensioenopbouw moeten doen als werknemers dat ook moeten. Voor uitzonderingen op die regel moeten wel heel goede argumenten zijn.
  - Omdat doel en strekking van het tweede- en het derdepijlerpensioen gelijk is, namelijk de beveiliging van de levensstandaard, ligt het voor de hand dat ook de fiscale spelregels gelijk zijn. Er moeten wel heel goede argumenten zijn om voor een van beide andere voorwaarden te hanteren. De actuele situatie is dat de fiscale spelregels voor werknemerspensioen (tweede pijler) en privepensioen (derde pijler) zowel in de opbouwfase als in de afbouwfase verschillend zijn, terwijl het doel ervan gelijk is.
  - Verschillen in fiscale regelgeving bevorderen de begrijpelijkheid en toegankelijkheid niet. Deze verschillen zijn niet echt bevorderlijk voor het pensioenbewustzijn en het nemen van de eigen verantwoordelijkheid in een tijd met wisselende arbeidspatronen.
  - Een goede balans tussen de eerste, twee en derde pijler is in het belang voor de houdbaarheid van het hele pensioenstelsel en bevordert een houdbaarheid van het hele stelsel.
2. De tweede basisgedachte is gebaseerd op rechtvaardigheid. Daarbij krijgt slechts degene die het ook nodig heeft fiscale begeleiding bij de opbouw van zijn oudedagsvoorziening. Dus slechts degene die anders, zonder een aanvullende voorziening, zijn levensstandaard niet kan beveiligen. Dit kan de vorm krijgen van een derde pijler als compensating layer. Het idee daarbij is dat een pensioentekort in de eerste of tweede pijler door middel van bijdragen in de derde pijler, dus op eigen initiatief en op vrijwillige basis, aangevuld kan worden.⁷¹ Een dergelijke benadering is eerlijk en rechtvaardig ten opzichte van alle belastingbetalers. Immers alleen degenen die een pensioentekort hebben, kunnen op die manier een deel van hun inkomen naar de toekomst verschuiven. Anderen die al een goede pensioenvoorzieningen hebben, kunnen dat niet. Dat

---

⁷¹ In het huidige Nederlandse stelsel van lijfrentevoorzieningen kan alleen een pensioentekort veroorzaakt door de tweede pijler aangevuld worden door middel van een lijfrente. Een tekort als gevolg van een niet volledige AOW-opbouw kan niet door middel van lijfrenten worden gecompenseerd.

een dergelijke benadering technisch gezien haalbaar is, bewijst het Nederlandse systeem. Sinds een aantal jaren geven pensioenuitvoerders (tweede pijler) jaarlijks op hoeveel pensioen ze het voorafgaande jaar hebben opgebouwd. Aan de hand van het inkomen dat betrokkenen dat jaar genieten, kan eenvoudigweg bepaald worden hoeveel premie dat jaar voor een privépensioen in de derde pijler in mindering gebracht kan worden.

In het begin van mijn rede refereerde ik aan een stelling uit mijn proefschrift uit 1994: *“De heffing van de inkomstenbelasting kan voor de belastingdienst een stuk eenvoudiger verlopen indien de belastingdienst op verzoek floppy’s ter beschikking stelt waarop de door derden aan de belastingdienst versterkte gegevens zoals loon, subsidie, pensioen en rente zijn verwerkt.”*

Het lijkt niet al te gewaagd om te voorspellen dat de volgende stap in de ontwikkeling van het fiscale kader voor pensioen en andere oudedagsvoorzieningen zal zijn dat de belastingdienst die berekening al maakt en jaarlijks aangeeft hoeveel premie iemand voor een aanvulling op zijn pensioen af kan trekken.

Er zijn natuurlijk meer uitwerkingen denkbaar die recht doen aan het principe van gelijke kansen en gelijke fiscale ondersteuning voor iedereen.

Denkbaar is ook dat iedere burger voor zijn oudedagsvoorziening (eerste, tweede en derde pijler samen) jaarlijks een vast of leeftijdsafhankelijk percentage van zijn arbeidsinkomen in mindering mag brengen voor betaalde bijdragen aan zijn oudedagsvoorziening.

Een andere variant is dat iedere belastingplichtige in zijn hele leven tot een bepaald wettelijk vastgesteld bedrag fiscaal begeleid mag sparen voor zijn oudedagsvoorzieningen. Daarbij kan iemand dus niet benutte mogelijkheden in het verleden inhalen.

Deze twee elementen vormen samen de basis voor een universeel toepasbaar fiscaal kader voor pensioen. Daarin zijn de spelregels zowel in de opbouw- als in de uitkeringsfase voor iedereen gelijk en is de maximaal aftrekbare bijdrage afhankelijk van de vraag of iemand een pensioentekort heeft. Fiscaal gezien schuiven de tweede en de derde pijler in feite in elkaar.

Het gaat niet zozeer om de exacte manier waarop een lidstaat of ander land zo’n universeel systeem invoert, het gaat om de benadering, de filosofie.

Alleen de overheid kan bepalen wat adequaat is om de levensstandaard te beveiligen. Het belang van de overheid is gelegen in het feit dat het bij kan dragen aan een betere verdeling over de drie pijlers, aan de houdbaarheid van het stelsel op de langere termijn en last but not least, aan de houdbaarheid van de overheidsfinanciën.

Internationale betekenis. In cross-border situaties heeft een gelijk fiscaal systeem in verschillende (lid)staten zijn voordelen.

Zo zal de mobiele werknemer minder gehinderd worden om in een ander land te gaan werken als de fiscale regels voor de pensioenopbouw in de verschillende (lid)staten gelijk of vergelijkbaar zijn. Zeker als de werkstaat de pensioenregeling voor fiscale doeleinden van de vorige werkstaat erkent. De mobiele werknemer of de ondernemer kan dan de pensioenregeling die hij in de vorige werkstaat had, voortzetten. De gedetacheerde werknemer kan dan zijn bestaande pensioenregeling voortzetten waarmee versnippering van pensioenopbouw wordt voorkomen. Dit laatste zal gemakkelijker zijn als beide landen eenzelfde of vergelijkbaar fiscaal kader hebben.

Internationale waardeoverdracht zal gemakkelijker gerealiseerd kunnen worden, omdat beide landen eenzelfde fiscaal kader hebben, zowel in de opbouw als in de uitkeringsfase. Het is dan wel relevant dat er ten aanzien van afkoopmogelijkheden geen arbitrage mogelijk is.

De emigrant die na zijn pensioenuitkering in een ander land zijn pensioen ontvangt dan waar het is opgebouwd, zal tegen minder praktische problemen aanlopen. Bij grensoverschrijdende pensioenuitkeringen hoort daar wat mij betreft nog bij dat de bronstaat een verrekenbare bronheffing toepast van stel 15%. Dit laatste zou het meest efficiënt geregeld kunnen worden in een EU-belastingverdrag, maar gezien het feit dat daar unanimiteit voor nodig is, zullen lidstaten dit in bilaterale verdragen ter voorkoming van dubbele belasting moeten regelen. Het spreekt voor mij vanzelf dat het onderscheid tussen overheidspensioen en particulierpensioen opgeheven moet worden.⁷²

Ik realiseer me dat een aantal van deze ideeën voor velen een brug te ver is, maar wie met beide benen op de grond blijft staan, komt geen stap verder.

---

⁷² Zie Bastiaan Starink, *Belastingheffing over particulierpensioen en overheidspensioen in grensoverschrijdende situaties*. Academisch proefschrift 2015 Tilburg University

Tot slot

Dit college wil ik afsluiten met een paar opmerkingen van persoonlijke aard.

In 1996 is het initiatief voor mijn leerstoel, kortweg aangeduid als leerstoel Toekomstvoorzieningen, genomen door mijn toenmalige werkgever Interpolis. Daarvoor ben ik altijd dankbaar geweest, zeker voor de vrijheid en het vertrouwen dat ze me gaven om invulling te geven aan mijn leeropdracht. De laatste periode van vijf jaar zijn Interpolis en PWC de sponsor.

Het is altijd een voorrecht geweest om hier in deze academische omgeving waar ik in 1970 mijn studie fiscaal recht begon, te werken en te leren. Vooral het werken met jonge collega's. Mijn persoonlijke doel was de laatste tien jaar om pensioentalent een kans te geven zich te ontwikkelen. Als ik naar de proefschriften van Gerard Staats en Bastiaan Starink kijk, is dat zeker gelukt. Michael Visser had er niet meer dan een paper voor het vak toekomstvoorzieningen voor nodig om in Nederland de aanzet te geven voor de invoering van het pensioenregister en daarmee ook indirect voor de EU. Met Helga van Bijnen deelde ik de passie voor en bezorgdheid over het partnerpensioen en met Peter Schonewille de aandacht voor pensioen en pensioenstelsels in de EU.

Als ik kijk hoe de jonkies in mijn omgeving zich ontwikkeld hebben, stemt mij dat tot tevredenheid. Immers, het streven van de leraar is toch dat de leerling beter wordt dan de leraar.

En dan het thuisfront. Hoeveel keren Constance en de kinderen het woord pensioen hebben moeten verwerken weet ik niet. Ongetwijfeld ontelbare keren. En, het zal na vandaag niet ophouden. Als je het woord pensioen na vandaag nog even vaak van mij zult horen als tot nu toe, dan komt het wel goed. Want bij pensioen tellen de jaren.

Het was voor mij wel een teleurstelling dat Constance in het interview van twee jaar geleden bij mijn afscheid van Interpolis/Achmea zei dat ze "de ballen verstand had" van pensioen.

Thuis werd en wordt, meer dan in een gemiddeld gezin over pensioen gesproken. Peter en Alexander zijn in de pensioenwereld terecht gekomen, Ronald is een hoogvlieger en Ingrid waakt bij de Rabobank over ons geld.

Constance en ik leven, professioneel gezien in een totaal andere wereld. Jij gaf mij het vertrouwen dat ik onze oudedagsvoorziening wel goed voor elkaar had. Ik moet je bekennen: dat is ook zo.

Mijnheer de Rector,

Ik heb gezegd.

Colofon

vormgeving

Beelenkamp Ontwerpers, Tilburg

foto omslag

Maurice van den Bosch

druk

PrismaPrint, Tilburg University

